

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนในประเทศไทย
สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2412 - 2474
(สมัยที่การศึกษายังไม่ีระบบ)

การศึกษาสมัยโบราณสำหรับเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์

การศึกษาเด็กก่อนวัยเรียนสำหรับเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่ยังทรงพระเยาว์นั้น ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ดังข้อความตอนหนึ่งจาก "ความทรงจำ" ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพที่ทรงกล่าวถึงการเล่าเรียนของพระองค์เองในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์ว่า "...ที่มารเริ่มจำความไม่จริงนั้นตั้งแต่ปีชวด พ.ศ. 2409 เมื่ออายุได้ 4 ขวบ เป็นคนมา ถึงตอนนี้เริ่มเรียนหนังสือ และขึ้นไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททุกวัน..."¹

ในเรื่องของการศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนแบบเรียนพระองค์ทรงเล่าว่า เฉพาะการศึกษาของตัวตนเอง ใค้ท่านเรียนชั้นปฐมศึกษาคามแบบเก่า เมื่อในรัชกาลที่ 4 แรกเริ่มตอนคุณแสงเสมียน ในเวลานั้นหนังสือเรียนยังไม่มีฉบับพิมพ์ แม่ทูลองใจจากอาการเขียนหนังสือเรียนควยเล่นหรรคาลงในสมุดคำ เมื่อใค้หนังสือมาแล้ว ถึงวันพฤหัสบดีอันถือกันทั่วไปจนทุกวันนี้ว่า

---

¹กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ (พระนคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2494) หน้า 20.

*-ในรัชกาลที่ 3 โปรดให้ใ้เด็กผู้หญิงลูกผู้คี่ที่ไปอยู่ในวัง เรียนอ่านและคัดเขียนหนังสือไทย และหนังสือขอมให้อาลักษณ์สอนที่ค้ำหนักแพ ผู้ที่เรียนสำเร็จได้รับราชการเป็นเสมียน อยู่มาใ้ค้เป็นครูสอนหนังสือเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์หลายคน

เป็น "วันครู" - ครูเริ่มเรียนหนังสือเวลาเช้าให้บ่าวถือพานรองหนังสือเรียน
นำหน้า พี่เลี้ยงดูมตัวฉันเดินตาม มีบ่าวถือพระกรุดคนละ 1 บ่าวตามอีกสอง
สามคน คน 1 ถือพานเครื่องบูชา มีดอกไม้ธูปเทียนกับดอกไม้เข็ม และดอกไม้
มะเขือกับหญ้าแพรก (ของเหล่านี้เป็นของอธิฐานขอใ้ปัญญาแหลมเหมือนเข็ม
มีความรุ่มมากเหมือนแม่คะเข็ และรวดเร็วเหมือนหญ้าแพรกขึ้น) เมื่อถึง
สำนักครูยกพานหนังสือเข้าไปตั้งตรงหน้า จุดธูปเทียนกราบไหว้บูชาหนังสือ
แล้วจึงเริ่มเรียน ครูให้เวลาไม่เท่าแก่รูปอื่นหนึ่ง สำหรับชี้ตัวหนังสือที่อ่าน
สอนให้อ่านน้สการ "นโม พุทธาย สิทธิ" กอน จำใจแล้วจึงอ่านสระและ
พยัญชนะต่อไป แลจากวันพฤษ์สิบสี่ค่ำของมีเครื่องบูชา ไปเรียนเวลาตอน
เช้าทุกวัน เพราะกลางวันต้องขึ้นเฝ้า ฉันเรียนอยู่กับความแสงไม่ชานัก จะเป็น
เพราะเหตุใกล้เสียแล้ว คุกมาอายุไปเรียนต่อคุณปาน วิชาสมเด็จพระยา
บรมมหาพิชัยญาติ ถึงตอนนี้เริ่มใช้หนังสือพิมพ์คือ ป ร ม ก ก ๆ ซึ่งหมอบ
ลัดเลพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก แลยังใช้วิธีสอนอยู่อย่างเดิม หักอ่านสระพยัญ
ชนะและอ่านตัวอักษรประสมกันไปจนจบแม่เคย แลหัดอ่านหนังสือเรื่อง
ต่าง ๆ เช่น บทละครเรื่องอิเหนา และรามเกียรติ์เป็นคน เรียนถึงขั้นนี้
เรียกว่า "ขั้นสมุด" เพราะใช้สมุดหนังสือเรื่องต่าง ๆ เป็นหนังสือเรียนอ่าน
เรื่อย ๆ ไป จนสามารถอ่านหนังสือไทยใดก็ตาม แลส่วนหัดเขียนหนังสือ
ไม่สู้กวคช้นัก แลไม่คสอนที่เคียว เพราะในสมัยนั้นยังถือว่าเป็นวิชาหนึ่ง
ซึ่งต้องมีครูสอนต่างหาก...¹

เกี่ยวกับการศึกษาสำหรับเจ้านายสมัยโบราณ ทรงเล่าว่า

การศึกษาของพระเจ้าลูกยาเธอ คุณเหมือนจะมีระเบียบมาตั้งแต่ในรัชกาลที่ 1
(บางที่จะตามอย่างกรุงศรีอยุธยา) ไซ้มาจนในสมัยเมื่อฉันเริ่มศึกษา
ถ้าเรียกตามคำที่ใช้ในการศึกษาทุกวันนี้ ชั้นปฐมศึกษา เรียนคอคครูหญิงที่อยู่ใน
พระราชวังเหมือนกัน ทั้งพระองค์ชายและพระองค์หญิง พอพระชันษาได้
3 ขวบ ก็คั้งคนเรียนหนังสือไทยไปจนพระชันษาราว 7 ขวบ จึงเริ่มเรียน
ชั้นมัธยมศึกษากากคน ถึงชั้นมัธยมการเล่าเรียนของพระองค์ชายกับพระองค์
หญิงเริ่มแยกกัน พระองค์ชายเรียนคอคครูชาย พระองค์หญิงคงเรียนคอคครูหญิง¹.

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงจำ, ความทรงจำ, หน้า 25 - 27.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

หม่อมเจ้าวงศ์ทิพย์สุภา เทวกุล ทรงกล่าวถึงการเล่าเรียนสมัยที่ยังทรงพระเยาว์ว่า
 การเล่าเรียน ก. ใ. ข. ใ. นั้น ข้าพเจ้าได้เรียนอยู่ในวังสะพานด้าน ซึ่งเป็นวัง
 ของเสด็จพ่อ ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุงตรงข้ามกับโรงพยาบาลนครเขื่อนขันธ์กาบแก้ว
 เรียนกับแม่พวง ลูกสาวแม่หมูปุ๊ก แม่หม่อมของเจ้าทิพย์เล็ก (หม่อมเจ้าพิจิตรจิรภา
 เทวกุล) ต่อมาข้าพเจ้าได้เข้ามาศึกษาในโรงเรียนราชินี ตั้งแต่ปีการศึกษา
 2451 ขณะนั้นข้าพเจ้ามีอายุได้ 7 ขวบ...¹

หลักฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดในการจัดการศึกษาสำหรับ
 เจ้านายสมัย โบราณที่ยังทรงพระเยาว์ ได้แก่ หลักฐานการจัดตั้ง โรงเรียนราชกุมาร และ
 โรงเรียนราชกุมารี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริให้จัดตั้งขึ้นสำหรับ
 เป็นที่เล่าเรียนของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอที่ยังทรงพระเยาว์ และได้มีพิธีเปิด
 โรงเรียนราชกุมาร เมื่อวันที่ 18 มกราคม ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) และมีพระราชดำรัสทอน
 หนึ่งในพิธีเปิดโรงเรียนว่า

เมื่อใดมาเห็นการเล่าเรียนของเด็ก ที่จัดขึ้นใหม่ในเวลานี้ ทำให้มีใจพวักวญ
 ความยินดี พุ่ในใจไปถึงเมื่อครั้งที่พอเล่าเรียนอยู่ แต่ตอนนั้นผู้คิดกันกับเด็ยนี้
 มาก การเล่าเรียนครั้งนั้นเป็นการยากลำบาก เรียนเหมือนอย่างอาจารย์บอก
 หนังสือพระ แต่ไม่มีใครมีเครื่องจูงใจให้เรียนในการเล่าเรียนเหมือนอย่าง
 เด็ยนี้...²

สำหรับการจัดตั้งและคติในการเล่าเรียนของ โรงเรียนราชกุมารนั้น มีข้อความ
 ทอนหนึ่งในจดหมายของ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ที่มีถึงกรมหมื่นสมมติอมรพันธุ์ ดังมีข้อความ
 ดังนี้

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 5 เรื่องการเล่าเรียน
ในโรงเรียนราชกุมาร และพระราชดำรัสเปิดโรงเรียน.

²ม.จ.วงศ์ทิพย์สุภา เทวกุล, "เรื่องของโรงเรียนราชินี ตั้งมาได้ 75 ปี," ใน
อนุสรณ์สาส์น 75 ปี. (พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2522), หน้า 41.

ถวายทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชหัตถเลขา วันที่ 921
 ศ.ช.13 มาถึงข้าพระพุทธเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ข้าพระพุทธเจ้า
 คัดจัดตั้งโรงเรียนราชกุมารี สำหรับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอที่ทรง
 พระเยาว์อยู่ จะควรจัดใ้ประกอบการใด หลงเหลือใน ศัทธิ⁶ 112 นั้น เมื่อเฝ้าทูล
 พระบรมราชกรณแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้รับโปรดเกล้าฯปลุกเสกเจ้าพนักงานใน
 กระทรวงกุ เห็นควยเกล้าฯ ว่าลักษณะการศึกษาสำหรับราชกุมารีที่ยังทรงพระ
 เยาว์นั้น ต้องอาศัยรอยฝึกหัดแนะนำโดยทางเครื่องเล่นชักจูงความเข้าใจให้
 ง่ายขึ้น แลฝึกหัดกำลังกายมากกว่าที่จะฝึกหัดกำลังปัญญาในชั้นแรก เด็กจึงไม่
 คอยระอาในการฝึกหัดเหมือนผู้ตั้งเรียนแต่หนังสืออย่างเดียว แลฝึกหัดกิริยาการ
 ประพฤติให้ระเบียบเรียบร้อย ให้เป็นไปค้ำความดีด้วย... จึงเห็นควยเกล้าฯ
 ว่า โรงเรียนราชกุมารีนี้ ควรจะจัดอย่างไรให้สอดคล้องกับสมัยที่เป็นอยู่นี้¹

จากหลักฐานที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจของผู้ใหญ่ที่มีต่อการ
 ศึกษาของเด็กเล็ก และเข้าใจถึงวิธีการที่จะให้การศึกษากับเด็กในระดับนี้โดยไม่ฝืน ทั้งนี้
 อาจจะเนื่องมาจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เคย
 เสด็จประพาสยุโรป นอกจากนี้ยังมีชาวต่างประเทศหลายชาติที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี
 ซึ่งก็ได้นำการศึกษาเข้ามาเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกมิชชันนารี
 อเมริกันในเมืองไทย ซึ่งเริ่มเข้ามามีบทบาททางการศึกษานับแต่พ.ศ. 2391 (ค.ศ. 1848)²

ในเรื่องของลำดับชั้นการเล่าเรียน วิธีสอน ตลอดจนเวลาเรียนในโรงเรียน
 ราชกุมารี ได้กล่าวไว้พอเป็นสังเขปให้เห็นดังนี้

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 5 เอกสาร ศ.5 (ร.ล.)/3
โรงเรียนราชกุมารีและโรงเรียนราชกุมารี.

² สภากรมการโรงเรียนราชบุรีแห่งประเทศไทย, ประวัติการโรงเรียนราชบุรีใน
 เมืองไทย และทำเนียบโรงเรียนราชบุรี (พระนคร : สภากรมการโรงเรียนราชบุรีแห่ง
 ประเทศไทย, 2514), หน้า 36.

ลำดับชั้นการเล่าเรียน ได้เลือกักเจ้านายที่ทรงเรียนนั้น เป็นชั้น ๆ คือ ชั้นที่ 1, 2, 3 ชั้นที่ 3 มีศิลปวิทยาสูงกว่าชั้น 1 และ 2, ชั้นที่ 2 มีศิลปวิทยาอ่อนกว่าชั้นที่ 3 ชั้นที่ 1 ถือเป็นชั้นแรก มีศิลปวิทยาอ่อนกว่าชั้นที่ 2...

วิธีสอน ในชั้นแรกของทรงแบบเรียนเร็วเล่ม 1 ก่อน แล้วขึ้นเล่ม 2 รวมทั้งอ่านทั้งเขียน และคำนวณเลขตามฉบบวกลบคูณหาร... ในคานอุตรา เวลาเรียน ตั้งแต่เช้า 4 โมง จนถึงเย็น หยดย่ำเที่ยง บายโมงครึ่งจับเรียนอีก หยดย่ำ 2 โมงครึ่ง บาย 3 โมงเรียนอีก หยดย่ำ 4 โมง รวมเวลาตั้งแต่เรียนจนเลิก 6 ชั่วโมง เรียน 3 ตอน รวมเป็นเวลาเรียน 4 ชั่วโมง เวลาพัก 2 ชั่วโมง¹

จากหลักฐานที่ปรากฏ ทำให้พอที่จะอนุมานได้ว่า ลำดับชั้นการเล่าเรียนนั้น ชั้น 1 อาจจะเทียบได้กับชั้น "มูล" ถือเป็นชั้นที่เพิ่งเริ่มเรียน และคงจะทรงพระเยาว์มาก เนื่องจากโรงเรียนราชกุมารีนี้ ไม่ได้มีกำหนดอายุไว้เป็นที่แน่นอนตายตัว บางครั้งก็ทำให้ยากต่อการที่จะเข้าใจว่า พระชั้นษาของพระเจ้าลูกเธอก็คือ หรือหม่อมเจ้าหญิงที่มาทรงเล่าเรียนอยู่ในขณะนั้นก็คือ มีพระชั้นษาประมาณเท่าไร หลักฐานที่พอจะสันนิษฐานได้ในครั้งนี้ นอกจากจะมีคำว่า ชั้นที่ 1, 2, 3 ซึ่งถือว่าชั้น 1 อาจจะเทียบได้เท่ากับชั้นมูลแล้ว ยังมีหลักฐานอื่นประกอบ นั่นคือ ในรายงานโรงเรียนราชกุมารีของพระยาอิศรพันธ์โสภณซึ่งในรายงานนั้น มีอยู่ตอนหนึ่งที่กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้ "พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าหญิงประภาพรรณพิไลย์ และหม่อมเจ้าหญิงฉวีวไลย์ ในพระนงเยาว์เชอกรมหลวงพิชิตปรีชากร ทรงเล่าเรียนอยู่ในชั้นที่ 1" และเขียนคำว่า "ยังคลาส"² กำกับไว้ทั้งสองพระองค์ คำว่า "ยังคลาส" (Young Class) นี้ก็คงจะหมายถึงชั้นสำหรับเด็กที่เพิ่งเริ่มเรียน หรือชั้นมูลนั่นเอง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 5 เอกสาร ศ.5 (ร-ด)/3 โรงเรียนราชกุมารีและโรงเรียนราชกุมารี.

² เรื่องเดียวกัน.

การศึกษาสำหรับ เด็กก่อนวัยเรียนในฐานบุคคลธรรมดาสามัญทั่วไป

การศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนที่เป็นบุตรของบุคคลธรรมดาสามัญทั่วไปที่พ่อแม่
อื่นจะกินนั้น มีหลักฐานที่กล่าวถึงการเล่าเรียนในชั้นนี้ในอัตชีวประวัติพระยาอนุমানราชชน
กึ่งมีข้อความตอนหนึ่งที่ท่านพระยาอนุমানราชชนได้เล่าถึงการศึกษาล่าเรียนในสมัยที่ท่าน
ยังเล็กอยู่ ดังนี้

ข้าพเจ้าเล่าเรียนหนังสือเป็นครั้งแรกเมื่ออายุได้ 5 หรือ 6 ขวบ ที่จำได้เพราะ
ขณะนั้นเป็นระยะเวลายังอยู่ที่บ้านเขาขาววัดมหาพฤฒาราม [ท่านพระยาอนุমান
ราชชน, เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ 14 สิงหาคม 2431 และเมื่อ พ.ศ. 2435 (ซึ่งท่านบอก
ว่าไม่ใหญ่ก็เป็น 2436) เมื่อท่านอายุได้ 5 - 6 ขวบ ผู้ใหญ่ก็ย้ายจากสามเพง
ไปเช่าบ้านอยู่ใหม่ที่ในตรอกหลังวัดมหาพฤฒาราม) จำได้ว่าเมื่อแรกเรียน ก ข
เรียนจากตัวเขียนบนกระดานคำอย่างเก่า เมื่ออ่านและจำตัวสระและพยัญชนะ
ได้แล้ว จำได้ว่าเรียนต่อจากหนังสือ ปฐม ก กา เมื่อหัดอ่าน ก ข ก็อ่านอย่าง
ปัจจุบัน ไม่ได้อ่านว่า ก ข ฉ ค์ ค เหาะ ง เซน อาน ก ข เล็กอย่าง
โบราณ...¹

และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า

ข้าพเจ้าเรียนหนังสืออยู่กับบ้าน จะช้านานเพียงไร จำไม่ได้ แต่เข้าใจว่าคง
เล่นมากกว่าเรียน... เรียนในที่นี้ ข้าพเจ้าหมายความว่าเพียงฝึกอ่านหนังสือให้
จำใจเท่านั้น จึงเป็นเรื่องของบนเล่าเรียนมากกว่าอื่น...²

สำหรับลูกชาวบ้านที่พ่อแม่มีความจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่มีคนเลี้ยงดูก็นำไปฝาก
ไว้ที่วัด เรียนหนังสือบ้าง เล่นบ้างตามประสาเด็ก สมัยก่อนวัดเป็นศูนย์กลางของประชาคม
อย่างแท้จริง และมีประโยชน์แก่สังคมนานาประการ เช่น เป็นสถานที่แสดงพระธรรมเทศนา

¹ เสฐียรโกเศศ, อัตชีวประวัติ พระยาอนุমানราชชน ตีพิมพ์โดยเสด็จพระราช
กุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอนุমানราชชน ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่
14 ธันวาคม พ.ศ. 2512 (พระนกร : หางหุ้นส่วนสิวพร, 2512), หน้า 26.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

เป็นสถานที่ให้การศึกษาเบื้องต้นแก่เด็ก ๆ...¹ ดังที่ เสฐียรโกเศศ ได้บรรยายถึงสภาพ
เด็กในชีวิตชาวไทยสมัยก่อน ดังนี้

เด็กผู้ชายลูกชาวบ้าน ถ้าไม่มีเหตุขัดข้องอย่างไร พ่อแม่ก็จะนำไปฝากเป็น
ลูกศิษย์พระ เพื่อจะได้มีโอกาสเล่าเรียนเขียนหนังสือ และศึกษาพระธรรมวินัย
เบื้องต้นไปอยู่ในตัว...² ดังที่ พ่อแม่ก็คิดเรื่องหว่านมาหากิน ให้นำบุตรชายไป
ฝากพระคั้งแต่เล็ก พระทานก็เอาใจใส่เลี้ยงดูให้ ด้ายยังเล็กอยู่ ทานก็ป้อนข้าว
อาบน้ำทาขมิ้นให้...² พวกเด็กที่รวมหมู่เล่นหว่านกันในบริเวณวัด ถ้าเป็นเด็ก
ขนาดเล็กอายุ 5 - 6 ขวบ มักจะมีหน้าตาเนื้อตัวขมุกขมอมควยควาย ผุ่นครวญ
ทราย...³ เด็กเหล่านี้นั่งกวงเงงขาตั้งตัวเดียว เมื่อนึกจะนั่งเล่นสนุกกันก็
ตรงไหนก็นั่งไถไม้เลือก ไม้ตุงค้ำนั่งถึงเรื่องเปรอะเปื้อน ที่มาสนุกกันตาม
ประสาเด็กที่ลานวัด ก็เพราะที่บริเวณวัดราวเรียบก็ควยพื้นทราย ไม่มีหญ้าขึ้น
รก หรือมีอะไรก็คขวาง นอกจากนั้น อาจมีเด็กลูกศิษย์วัดรุ่นเกียวมารวมทบควย
ก็ไถแล้วแต่โอกาส ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นพ่อแม่ของเด็กที่กำลังสาละวนอยู่ควยเรื่องทำ
ไรไถนง ไม่มีเวลาดูมาเลี้ยงดูลูก แมวจะอยู่ใกล้หูใกล้ตาผู้ใหญ่ แต่ก็ยังคิดว่า
ปล่อยให้เด็กไปเล่นสนุกที่อื่นตามลำพัง เพราะอย่างนอยพระทานก็ไม่ดูค้าย...³

จะเห็นได้ว่าเด็กที่พ่อแม่พ่อแม่อื่นจะกิน การศึกษาในชั้นต้น ๆ พอให้อ่านออกเขียน
ไต่บ้างนึกหน่อย ก็มักจะเรียนอยู่ที่บ้าน โดยมีพ่อแม่เป็นผู้สอนให้ แต่สำหรับเด็กที่พ่อแม่คน
ข้างยากจน และไม่มีเวลามาส่งสอนอบรมลูก ก็จะไปฝากไว้ที่วัด เรียนบางเล่นบาง
แต่ส่วนใหญ่ก็คงจะปล่อยให้หมดไปกับการเล่นมากกว่า ดังที่ เสฐียรโกเศศ ได้กล่าว
ไว้ว่า

¹ ชัย เริงศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัย 2352 - 2453 (พระนคร : บ้าน-
เรื่องศิลป์, 2517), หน้า 495.

² เสฐียรโกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน และการศึกษาเรื่องประเพณี (พระนคร :
สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 434 - 435.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 438 - 439.

โดยเฉพาะยิ่งถ้าเป็นเด็กเล็ก ๆ ควบแล้ว โอกาสที่จะได้เรียนก็ยิ่งมีน้อย การ
เล่าเรียนก็ไม่มีความหมายที่แน่นอน, โรงเรียนอย่างที่เขารู้จักกันก็ยังมี วัตถุประสงค์
เป็นสถานที่ที่จะให้การศึกษาไปบาง แมกระนั้นก็ไม่ใช่อะไรที่ทุกวัด คงมีแต่กลาง
วัดที่มีพระสงฆ์กลางองค์มีความรู้หนังสือ ผู้มีศรัทธาสนใจสอนให้เปลว ๆ และสอน
ลูกศิษย์ได้คราวละ 4-5 คน เท่านั้น ถ้ามีจำนวนมากก็น่าสนใจสอนไม่ไหว
เพราะไม่ใคร่สอนอย่างตั้งเป็นโรงเรียน แต่เป็นเรื่องสอนระหว่างลูกศิษย์
กับอาจารย์เป็นเฉพาะคน...¹ ยิ่งเฉพาะเด็กหญิงโอกาสที่จะเรียนหนังสือ
นั้นยากมาก นอกจากจะเป็นลูกชายมากก็มีอันจะกิน...²

สถานสงเคราะห์เด็กแห่งแรกของประเทศไทย

ในเรื่องของการศึกษาสำหรับเด็กปดขี้พิการ สิ่งที่มีความคุ้นเคยกันก็คือ การอบรมเลี้ยงดู
สถานบริการในอดีต ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นสถานบริการแห่งแรกที่จัดให้แก่เด็กในด้านการ
อบรมเลี้ยงดู ตลอดจนการให้การศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่เด็กที่กำพร้าและยากจน
ก็คือ "โรงเรียนเด็ก" ของ *พระอัครชายาเธอฯ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ซึ่งมีประวัติความเป็นมาพอสรุปได้ดังนี้

¹ เสฐียรโกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน และการศึกษาเรื่องประเพณี, หน้า 449-
450.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 451.

* พระอัครชายาเธอฯ ทรงมีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าสาย ได้รับการสถาปนา
เป็นพระองค์เจ้าสายสวัสดิ์ภิมย์ กรมขุนชาตินิพนธ์ ในรัชกาลที่ 5 ต่อมาในพ.ศ. 2468 พระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระอิสริยยศฐานันดรศักดิ์
ขึ้นเป็น กรมพระ มีพระนามว่า พระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวัสดิ์ภิมย์ กรมพระสุทธา-
สนิพนธ์ ปิยมหาราชปดิวรัดา.

๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐
 ๑๑๑
 ๑๑๒
 ๑๑๓
 ๑๑๔
 ๑๑๕
 ๑๑๖
 ๑๑๗
 ๑๑๘
 ๑๑๙
 ๑๒๐
 ๑๒๑
 ๑๒๒
 ๑๒๓
 ๑๒๔
 ๑๒๕
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐
 ๑๓๑
 ๑๓๒
 ๑๓๓
 ๑๓๔
 ๑๓๕
 ๑๓๖
 ๑๓๗
 ๑๓๘
 ๑๓๙
 ๑๔๐
 ๑๔๑
 ๑๔๒
 ๑๔๓
 ๑๔๔
 ๑๔๕
 ๑๔๖
 ๑๔๗
 ๑๔๘
 ๑๔๙
 ๑๕๐
 ๑๕๑
 ๑๕๒
 ๑๕๓
 ๑๕๔
 ๑๕๕
 ๑๕๖
 ๑๕๗
 ๑๕๘
 ๑๕๙
 ๑๖๐
 ๑๖๑
 ๑๖๒
 ๑๖๓
 ๑๖๔
 ๑๖๕
 ๑๖๖
 ๑๖๗
 ๑๖๘
 ๑๖๙
 ๑๗๐
 ๑๗๑
 ๑๗๒
 ๑๗๓
 ๑๗๔
 ๑๗๕
 ๑๗๖
 ๑๗๗
 ๑๗๘
 ๑๗๙
 ๑๘๐
 ๑๘๑
 ๑๘๒
 ๑๘๓
 ๑๘๔
 ๑๘๕
 ๑๘๖
 ๑๘๗
 ๑๘๘
 ๑๘๙
 ๑๙๐
 ๑๙๑
 ๑๙๒
 ๑๙๓
 ๑๙๔
 ๑๙๕
 ๑๙๖
 ๑๙๗
 ๑๙๘
 ๑๙๙
 ๒๐๐

๒๐๑
 ๒๐๒
 ๒๐๓
 ๒๐๔
 ๒๐๕
 ๒๐๖
 ๒๐๗
 ๒๐๘
 ๒๐๙
 ๒๑๐
 ๒๑๑
 ๒๑๒
 ๒๑๓
 ๒๑๔
 ๒๑๕
 ๒๑๖
 ๒๑๗
 ๒๑๘
 ๒๑๙
 ๒๒๐
 ๒๒๑
 ๒๒๒
 ๒๒๓
 ๒๒๔
 ๒๒๕
 ๒๒๖
 ๒๒๗
 ๒๒๘
 ๒๒๙
 ๒๓๐
 ๒๓๑
 ๒๓๒
 ๒๓๓
 ๒๓๔
 ๒๓๕
 ๒๓๖
 ๒๓๗
 ๒๓๘
 ๒๓๙
 ๒๔๐
 ๒๔๑
 ๒๔๒
 ๒๔๓
 ๒๔๔
 ๒๔๕
 ๒๔๖
 ๒๔๗
 ๒๔๘
 ๒๔๙
 ๒๕๐
 ๒๕๑
 ๒๕๒
 ๒๕๓
 ๒๕๔
 ๒๕๕
 ๒๕๖
 ๒๕๗
 ๒๕๘
 ๒๕๙
 ๒๖๐
 ๒๖๑
 ๒๖๒
 ๒๖๓
 ๒๖๔
 ๒๖๕
 ๒๖๖
 ๒๖๗
 ๒๖๘
 ๒๖๙
 ๒๗๐
 ๒๗๑
 ๒๗๒
 ๒๗๓
 ๒๗๔
 ๒๗๕
 ๒๗๖
 ๒๗๗
 ๒๗๘
 ๒๗๙
 ๒๘๐
 ๒๘๑
 ๒๘๒
 ๒๘๓
 ๒๘๔
 ๒๘๕
 ๒๘๖
 ๒๘๗
 ๒๘๘
 ๒๘๙
 ๒๙๐
 ๒๙๑
 ๒๙๒
 ๒๙๓
 ๒๙๔
 ๒๙๕
 ๒๙๖
 ๒๙๗
 ๒๙๘
 ๒๙๙
 ๓๐๐

๓๐๑
 ๓๐๒
 ๓๐๓
 ๓๐๔
 ๓๐๕
 ๓๐๖
 ๓๐๗
 ๓๐๘
 ๓๐๙
 ๓๑๐
 ๓๑๑
 ๓๑๒
 ๓๑๓
 ๓๑๔
 ๓๑๕
 ๓๑๖
 ๓๑๗
 ๓๑๘
 ๓๑๙
 ๓๒๐
 ๓๒๑
 ๓๒๒
 ๓๒๓
 ๓๒๔
 ๓๒๕
 ๓๒๖
 ๓๒๗
 ๓๒๘
 ๓๒๙
 ๓๓๐
 ๓๓๑
 ๓๓๒
 ๓๓๓
 ๓๓๔
 ๓๓๕
 ๓๓๖
 ๓๓๗
 ๓๓๘
 ๓๓๙
 ๓๔๐
 ๓๔๑
 ๓๔๒
 ๓๔๓
 ๓๔๔
 ๓๔๕
 ๓๔๖
 ๓๔๗
 ๓๔๘
 ๓๔๙
 ๓๕๐
 ๓๕๑
 ๓๕๒
 ๓๕๓
 ๓๕๔
 ๓๕๕
 ๓๕๖
 ๓๕๗
 ๓๕๘
 ๓๕๙
 ๓๖๐
 ๓๖๑
 ๓๖๒
 ๓๖๓
 ๓๖๔
 ๓๖๕
 ๓๖๖
 ๓๖๗
 ๓๖๘
 ๓๖๙
 ๓๗๐
 ๓๗๑
 ๓๗๒
 ๓๗๓
 ๓๗๔
 ๓๗๕
 ๓๗๖
 ๓๗๗
 ๓๗๘
 ๓๗๙
 ๓๘๐
 ๓๘๑
 ๓๘๒
 ๓๘๓
 ๓๘๔
 ๓๘๕
 ๓๘๖
 ๓๘๗
 ๓๘๘
 ๓๘๙
 ๓๙๐
 ๓๙๑
 ๓๙๒
 ๓๙๓
 ๓๙๔
 ๓๙๕
 ๓๙๖
 ๓๙๗
 ๓๙๘
 ๓๙๙
 ๔๐๐

๔๐๑
 ๔๐๒
 ๔๐๓
 ๔๐๔
 ๔๐๕
 ๔๐๖
 ๔๐๗
 ๔๐๘
 ๔๐๙
 ๔๑๐
 ๔๑๑
 ๔๑๒
 ๔๑๓
 ๔๑๔
 ๔๑๕
 ๔๑๖
 ๔๑๗
 ๔๑๘
 ๔๑๙
 ๔๒๐
 ๔๒๑
 ๔๒๒
 ๔๒๓
 ๔๒๔
 ๔๒๕
 ๔๒๖
 ๔๒๗
 ๔๒๘
 ๔๒๙
 ๔๓๐
 ๔๓๑
 ๔๓๒
 ๔๓๓
 ๔๓๔
 ๔๓๕
 ๔๓๖
 ๔๓๗
 ๔๓๘
 ๔๓๙
 ๔๔๐
 ๔๔๑
 ๔๔๒
 ๔๔๓
 ๔๔๔
 ๔๔๕
 ๔๔๖
 ๔๔๗
 ๔๔๘
 ๔๔๙
 ๔๕๐
 ๔๕๑
 ๔๕๒
 ๔๕๓
 ๔๕๔
 ๔๕๕
 ๔๕๖
 ๔๕๗
 ๔๕๘
 ๔๕๙
 ๔๖๐
 ๔๖๑
 ๔๖๒
 ๔๖๓
 ๔๖๔
 ๔๖๕
 ๔๖๖
 ๔๖๗
 ๔๖๘
 ๔๖๙
 ๔๗๐
 ๔๗๑
 ๔๗๒
 ๔๗๓
 ๔๗๔
 ๔๗๕
 ๔๗๖
 ๔๗๗
 ๔๗๘
 ๔๗๙
 ๔๘๐
 ๔๘๑
 ๔๘๒
 ๔๘๓
 ๔๘๔
 ๔๘๕
 ๔๘๖
 ๔๘๗
 ๔๘๘
 ๔๘๙
 ๔๙๐
 ๔๙๑
 ๔๙๒
 ๔๙๓
 ๔๙๔
 ๔๙๕
 ๔๙๖
 ๔๙๗
 ๔๙๘
 ๔๙๙
 ๕๐๐

๕๐๑
 ๕๐๒
 ๕๐๓
 ๕๐๔
 ๕๐๕
 ๕๐๖
 ๕๐๗
 ๕๐๘
 ๕๐๙
 ๕๑๐
 ๕๑๑
 ๕๑๒
 ๕๑๓
 ๕๑๔
 ๕๑๕
 ๕๑๖
 ๕๑๗
 ๕๑๘
 ๕๑๙
 ๕๒๐
 ๕๒๑
 ๕๒๒
 ๕๒๓
 ๕๒๔
 ๕๒๕
 ๕๒๖
 ๕๒๗
 ๕๒๘
 ๕๒๙
 ๕๓๐
 ๕๓๑
 ๕๓๒
 ๕๓๓
 ๕๓๔
 ๕๓๕
 ๕๓๖
 ๕๓๗
 ๕๓๘
 ๕๓๙
 ๕๔๐
 ๕๔๑
 ๕๔๒
 ๕๔๓
 ๕๔๔
 ๕๔๕
 ๕๔๖
 ๕๔๗
 ๕๔๘
 ๕๔๙
 ๕๕๐
 ๕๕๑
 ๕๕๒
 ๕๕๓
 ๕๕๔
 ๕๕๕
 ๕๕๖
 ๕๕๗
 ๕๕๘
 ๕๕๙
 ๕๖๐
 ๕๖๑
 ๕๖๒
 ๕๖๓
 ๕๖๔
 ๕๖๕
 ๕๖๖
 ๕๖๗
 ๕๖๘
 ๕๖๙
 ๕๗๐
 ๕๗๑
 ๕๗๒
 ๕๗๓
 ๕๗๔
 ๕๗๕
 ๕๗๖
 ๕๗๗
 ๕๗๘
 ๕๗๙
 ๕๘๐
 ๕๘๑
 ๕๘๒
 ๕๘๓
 ๕๘๔
 ๕๘๕
 ๕๘๖
 ๕๘๗
 ๕๘๘
 ๕๘๙
 ๕๙๐
 ๕๙๑
 ๕๙๒
 ๕๙๓
 ๕๙๔
 ๕๙๕
 ๕๙๖
 ๕๙๗
 ๕๙๘
 ๕๙๙
 ๖๐๐

๖๐๑
 ๖๐๒
 ๖๐๓
 ๖๐๔
 ๖๐๕
 ๖๐๖
 ๖๐๗
 ๖๐๘
 ๖๐๙
 ๖๑๐
 ๖๑๑
 ๖๑๒
 ๖๑๓
 ๖๑๔
 ๖๑๕
 ๖๑๖
 ๖๑๗
 ๖๑๘
 ๖๑๙
 ๖๒๐
 ๖๒๑
 ๖๒๒
 ๖๒๓
 ๖๒๔
 ๖๒๕
 ๖๒๖
 ๖๒๗
 ๖๒๘
 ๖๒๙
 ๖๓๐
 ๖๓๑
 ๖๓๒
 ๖๓๓
 ๖๓๔
 ๖๓๕
 ๖๓๖
 ๖๓๗
 ๖๓๘
 ๖๓๙
 ๖๔๐
 ๖๔๑
 ๖๔๒
 ๖๔๓
 ๖๔๔
 ๖๔๕
 ๖๔๖
 ๖๔๗
 ๖๔๘
 ๖๔๙
 ๖๕๐
 ๖๕๑
 ๖๕๒
 ๖๕๓
 ๖๕๔
 ๖๕๕
 ๖๕๖
 ๖๕๗
 ๖๕๘
 ๖๕๙
 ๖๖๐
 ๖๖๑
 ๖๖๒
 ๖๖๓
 ๖๖๔
 ๖๖๕
 ๖๖๖
 ๖๖๗
 ๖๖๘
 ๖๖๙
 ๖๗๐
 ๖๗๑
 ๖๗๒
 ๖๗๓
 ๖๗๔
 ๖๗๕
 ๖๗๖
 ๖๗๗
 ๖๗๘
 ๖๗๙
 ๖๘๐
 ๖๘๑
 ๖๘๒
 ๖๘๓
 ๖๘๔
 ๖๘๕
 ๖๘๖
 ๖๘๗
 ๖๘๘
 ๖๘๙
 ๖๙๐
 ๖๙๑
 ๖๙๒
 ๖๙๓
 ๖๙๔
 ๖๙๕
 ๖๙๖
 ๖๙๗
 ๖๙๘
 ๖๙๙
 ๗๐๐

๗๐๑
 ๗๐๒
 ๗๐๓
 ๗๐๔
 ๗๐๕
 ๗๐๖
 ๗๐๗
 ๗๐๘
 ๗๐๙
 ๗๑๐
 ๗๑๑
 ๗๑๒
 ๗๑๓
 ๗๑๔
 ๗๑๕
 ๗๑๖
 ๗๑๗
 ๗๑๘
 ๗๑๙
 ๗๒๐
 ๗๒๑
 ๗๒๒
 ๗๒๓
 ๗๒๔
 ๗๒๕
 ๗๒๖
 ๗๒๗
 ๗๒๘
 ๗๒๙
 ๗๓๐
 ๗๓๑
 ๗๓๒
 ๗๓๓
 ๗๓๔
 ๗๓๕
 ๗๓๖
 ๗๓๗
 ๗๓๘
 ๗๓๙
 ๗๔๐
 ๗๔๑
 ๗๔๒
 ๗๔๓
 ๗๔๔
 ๗๔๕
 ๗๔๖
 ๗๔๗
 ๗๔๘
 ๗๔๙
 ๗๕๐
 ๗๕๑
 ๗๕๒
 ๗๕๓
 ๗๕๔
 ๗๕๕
 ๗๕๖
 ๗๕๗
 ๗๕๘
 ๗๕๙
 ๗๖๐
 ๗๖๑
 ๗๖๒
 ๗๖๓
 ๗๖๔
 ๗๖๕
 ๗๖๖
 ๗๖๗
 ๗๖๘
 ๗๖๙
 ๗๗๐
 ๗๗๑
 ๗๗๒
 ๗๗๓
 ๗๗๔
 ๗๗๕
 ๗๗๖
 ๗๗๗
 ๗๗๘
 ๗๗๙
 ๗๘๐
 ๗๘๑
 ๗๘๒
 ๗๘๓
 ๗๘๔
 ๗๘๕
 ๗๘๖
 ๗๘๗
 ๗๘๘
 ๗๘๙
 ๗๙๐
 ๗๙๑
 ๗๙๒
 ๗๙๓
 ๗๙๔
 ๗๙๕
 ๗๙๖
 ๗๙๗
 ๗๙๘
 ๗๙๙
 ๘๐๐

๘๐๑
 ๘๐๒
 ๘๐๓
 ๘๐๔
 ๘๐๕
 ๘๐๖
 ๘๐๗
 ๘๐๘
 ๘๐๙
 ๘๑๐
 ๘๑๑
 ๘๑๒
 ๘๑๓
 ๘๑๔
 ๘๑๕
 ๘๑๖
 ๘๑๗
 ๘๑๘
 ๘๑๙
 ๘๒๐
 ๘๒๑
 ๘๒๒
 ๘๒๓
 ๘๒๔
 ๘๒๕
 ๘๒๖
 ๘๒๗
 ๘๒๘
 ๘๒๙
 ๘๓๐
 ๘๓๑
 ๘๓๒
 ๘๓๓
 ๘๓๔
 ๘๓๕
 ๘๓๖
 ๘๓๗
 ๘๓๘
 ๘๓๙
 ๘๔๐
 ๘๔๑
 ๘๔๒
 ๘๔๓
 ๘๔๔
 ๘๔๕
 ๘๔๖
 ๘๔๗
 ๘๔๘
 ๘๔๙
 ๘๕๐
 ๘๕๑
 ๘๕๒
 ๘๕๓
 ๘๕๔
 ๘๕๕
 ๘๕๖
 ๘๕๗
 ๘๕๘
 ๘๕๙
 ๘๖๐
 ๘๖๑
 ๘๖๒
 ๘๖๓
 ๘๖๔
 ๘๖๕
 ๘๖๖
 ๘๖๗
 ๘๖๘
 ๘๖๙
 ๘๗๐
 ๘๗๑
 ๘๗๒
 ๘๗๓
 ๘๗๔
 ๘๗๕
 ๘๗๖
 ๘๗๗
 ๘๗๘
 ๘๗๙
 ๘๘๐
 ๘๘๑
 ๘๘๒
 ๘๘๓
 ๘๘๔
 ๘๘๕
 ๘๘๖
 ๘๘๗
 ๘๘๘
 ๘๘๙
 ๘๙๐
 ๘๙๑
 ๘๙๒
 ๘๙๓
 ๘๙๔
 ๘๙๕
 ๘๙๖
 ๘๙๗
 ๘๙๘
 ๘๙๙
 ๙๐๐

๙๐๑
 ๙๐๒
 ๙๐๓
 ๙๐๔
 ๙๐๕
 ๙๐๖
 ๙๐๗
 ๙๐๘
 ๙๐๙
 ๙๑๐
 ๙๑๑
 ๙๑๒
 ๙๑๓
 ๙๑๔
 ๙๑๕
 ๙๑๖
 ๙๑๗
 ๙๑๘
 ๙๑๙
 ๙๒๐
 ๙๒๑
 ๙๒๒
 ๙๒๓
 ๙๒๔
 ๙๒๕
 ๙๒๖
 ๙๒๗
 ๙๒๘
 ๙๒๙
 ๙๓๐
 ๙๓๑
 ๙๓๒
 ๙๓๓
 ๙๓๔
 ๙๓๕
 ๙๓๖
 ๙๓๗
 ๙๓๘
 ๙๓๙
 ๙๔๐
 ๙๔๑
 ๙๔๒
 ๙๔๓
 ๙๔๔
 ๙๔๕
 ๙๔๖
 ๙๔๗
 ๙๔๘
 ๙๔๙
 ๙๕๐
 ๙๕๑
 ๙๕๒
 ๙๕๓
 ๙๕๔
 ๙๕๕
 ๙๕๖
 ๙๕๗
 ๙๕๘
 ๙๕๙
 ๙๖๐
 ๙๖๑
 ๙๖๒
 ๙๖๓
 ๙๖๔
 ๙๖๕
 ๙๖๖
 ๙๖๗
 ๙๖๘
 ๙๖๙
 ๙๗๐
 ๙๗๑
 ๙๗๒
 ๙๗๓
 ๙๗๔
 ๙๗๕
 ๙๗๖
 ๙๗๗
 ๙๗๘
 ๙๗๙
 ๙๘๐
 ๙๘๑
 ๙๘๒
 ๙๘๓
 ๙๘๔
 ๙๘๕
 ๙๘๖
 ๙๘๗
 ๙๘๘
 ๙๘๙
 ๙๙๐
 ๙๙๑
 ๙๙๒
 ๙๙๓
 ๙๙๔
 ๙๙๕
 ๙๙๖
 ๙๙๗
 ๙๙๘
 ๙๙๙
 ๑๐๐๐

ในเรื่องการรับเด็กนั้น คั้งกฎไว้ว่า เด็กที่จะรับเลี้ยง จะต้องเป็นเด็กกำพร้า ไร
 ญาติขาดมิตร พ่อแม่เป็นคนยากจนเข็ญใจ หรือทุพพลภาพ เด็กแรกเกิดก็ยินดีรับ เด็กโตหน่อย
 ถ้าเป็นหญิงต้องอายุไม่เกิน 11 ขวบ ชายไม่เกิน 13 ขวบ พ่อแม่คงทำสัญญาว่าจะยอมยก
 บุตรของตนให้โรงเรียนเด็กจนเต็มโต จะเอาคืนไม่ได้

โรงเรียนเด็กของพระอัครชายาเธอฯ เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.
 2433 ตลอดเวลาที่รับเลี้ยงเด็กมีเด็กทั้งสิ้น 108 คน เป็นเด็กชาย 74 เด็กหญิง 34 เด็ก
 เหล่านี้ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูทั้งในด้านการกินอยู่หลับนอน และการศึกษาเล่าเรียนเป็น
 อย่างดียิ่ง ยามเจ็บไข้มักได้รับการรักษาพยาบาลจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ เมื่ออายุโตพอสมควรก็
 จัดการโอนจุกคตเปี้ยให้ตามพิธีทางศาสนา

ผู้อำนวยการโรงเรียนเล็กคนแรกคือ กรมหมื่นคำรกราชานุภาพ ทรงวางระเบียบเป็น 3 ชั้นด้วยกันคือ สำหรับเด็กทารกที่เพิ่งคลอดก็มีพี่เลี้ยงนางนมคอยหัดให้คว่ำคลานเดิน และพูดจา เมื่อเด็กเข้าใจภาษาทำให้เรียนเขียนเรียนอ่าน...¹

จะเห็นได้ว่า โรงเรียนเล็กของพระอัครชายาเธอฯ นับเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นแบบอย่างแนวทางสำหรับผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการที่จะจัดบริการทดแทนให้แก่เด็กที่เสียเปรียบทางสภาพแวดล้อม เพื่อเป็นการยกระดับความเป็นอยู่ของสังคมให้ดีขึ้นในเวลาต่อมา

จากหลักฐานทั้งที่ได้อธิบายมาแล้วในตอนต้น จึงพอสรุปการศึกษาสำหรับเด็กเล็กๆ ในสมัยก่อนดังนี้ เด็กเล็กๆ ที่เป็นเจ้านายและเป็นเชื้อพระวงศ์ การศึกษาเล่าเรียนจะเรียนอยู่ในพระบรมมหาราชวัง โดยจ้างอาลักษณ์มาสอนหนังสือให้ หรือไม่ก็อาจจะมีการเรียนที่เปิดเป็นการส่วนตัว สำหรับสอนเจ้านายเหล่านี้โดยเฉพาะ ยกตัวอย่างเช่น โรงเรียนราชกุมาร โรงเรียนราชกุมารีที่เปิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ให้การศึกษากับบรรดาเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์ การเรียนการสอนก็เป็นไปตามกำหนดกฎเกณฑ์ที่กว้างไว้เป็นการภายใน ตลอดจนวิธีสอนก็ได้มีการคำนึงถึงทางจิตวิทยาเกี่ยวกับเด็กอยู่บ้าง สำหรับเด็กที่มีพ่อแม่มีอันจะกินเด็กก็มักจะได้รับการเรียนที่บ้าน หัดอ่าน และท่องจำตัวสระพยัญชนะไปพลางก่อน พอเป็นแนวทางที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมต่อไป ส่วนเด็กที่พ่อแม่ยากจน ต้องมีภาระกิจการทำมาหากิน ส่วนใหญ่เด็กจะถูกนำไปฝากพระที่วัด พระท่านก็อาจจะมุ่งไปในทางการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน มากกว่าการให้การศึกษาก็มีก็คงจะเป็นส่วนน้อย

ในด้าน การเรียนการสอน มุ่งให้อ่านออกเป็นสำคัญ ส่วนหนังสือแบบเรียนที่ใช้เป็นแนวทางในการสอนอ่านก็มี ประถม ก กา ซึ่งเป็นแบบเรียนเบื้องต้น ให้อ่านพยัญชนะและสระ

¹ อนุญาต วังนโกเมร, "โรงเรียนเล็ก," วารสารความรู้คือประทีป (2/2521):

ให้แจกสูตรและตัวสะกดแม่ต่าง ๆ แล้วจึงผันอักษรเป็นจบความรู้อย่างนี้ พออ่านหนังสือ
ไทยออก¹ นอกจากนั้นก็ยังมีหนังสือแบบเรียนเร็ว ที่ออกในพ.ศ. 2431 เพื่อใช้แทนแบบเรียน
หลวง 6 เล่ม ของเก่า เป็นการคัดลอกของเก่าให้เรียนได้ในเวลาเร็วเข้า²

การศึกษาก่อนวัยเรียนในสมัยที่การศึกษาเริ่มมีระบบ

โครงการศึกษา พ.ศ. 2441, 2456, 2464 ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาก่อนวัยเรียน

การศึกษาเล่าเรียนที่ได้เริ่มจัดการมาแต่ต้นนั้น ยังไม่ได้รับการลงเป็นหลักฐาน
แน่นอน จนกระทั่ง พ.ศ. 2441 การศึกษาจึงเริ่มมีระบบระเบียบขึ้น ดังจะเห็นได้จาก
โครงการศึกษา 2441 ซึ่งโครงการศึกษานี้ แสดงให้เห็นถึงคติการเล่าเรียนในแต่ละ
ชั้น และชั้นการศึกษานั้นเป็นเบื้องต้นสุดนั้นได้แก่ "มูลศึกษา" ดังมีรายละเอียดดังนี้

¹กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, หลักสูตรสามัญศึกษา เอกสารชุดพัฒนา
การศึกษาระดับที่ 2 (ธนบุรี : กรมวิชาการ, 2504), หน้า 56.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

โครงการศึกษา พ.ศ. 2441

ภาคหนึ่ง

ว่าด้วยการศึกษาในกรุงเทพฯ

หมวด 1

ว่าด้วยแผนการศึกษา และลำดับชั้นโรงเรียน

การศึกษา 2 ชนิด

1. การเล่าเรียน ศึกษาที่ใดจัดอยู่แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ การศึกษาสามัญชนิดหนึ่ง การศึกษาพิเศษชนิดหนึ่ง

ลำดับชั้นการศึกษาสามัญ

ในชนิดระเบียบการเล่าเรียนสามัญ แบ่งลำดับชั้นเป็น

1. การเล่าเรียนเบื้องต้นแรก (มูลศึกษา)
2. การเล่าเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา)
3. การเล่าเรียนเบื้องต้นกลาง (มัธยมศึกษา)
4. การเล่าเรียนเบื้องต้นสูง (อุดมศึกษา)

ลำดับชั้นโรงเรียน

สำหรับโรงเรียนมูลศึกษาเบื้องต้นนั้นแบ่งเป็น

— โรงเรียน ก ข นโม

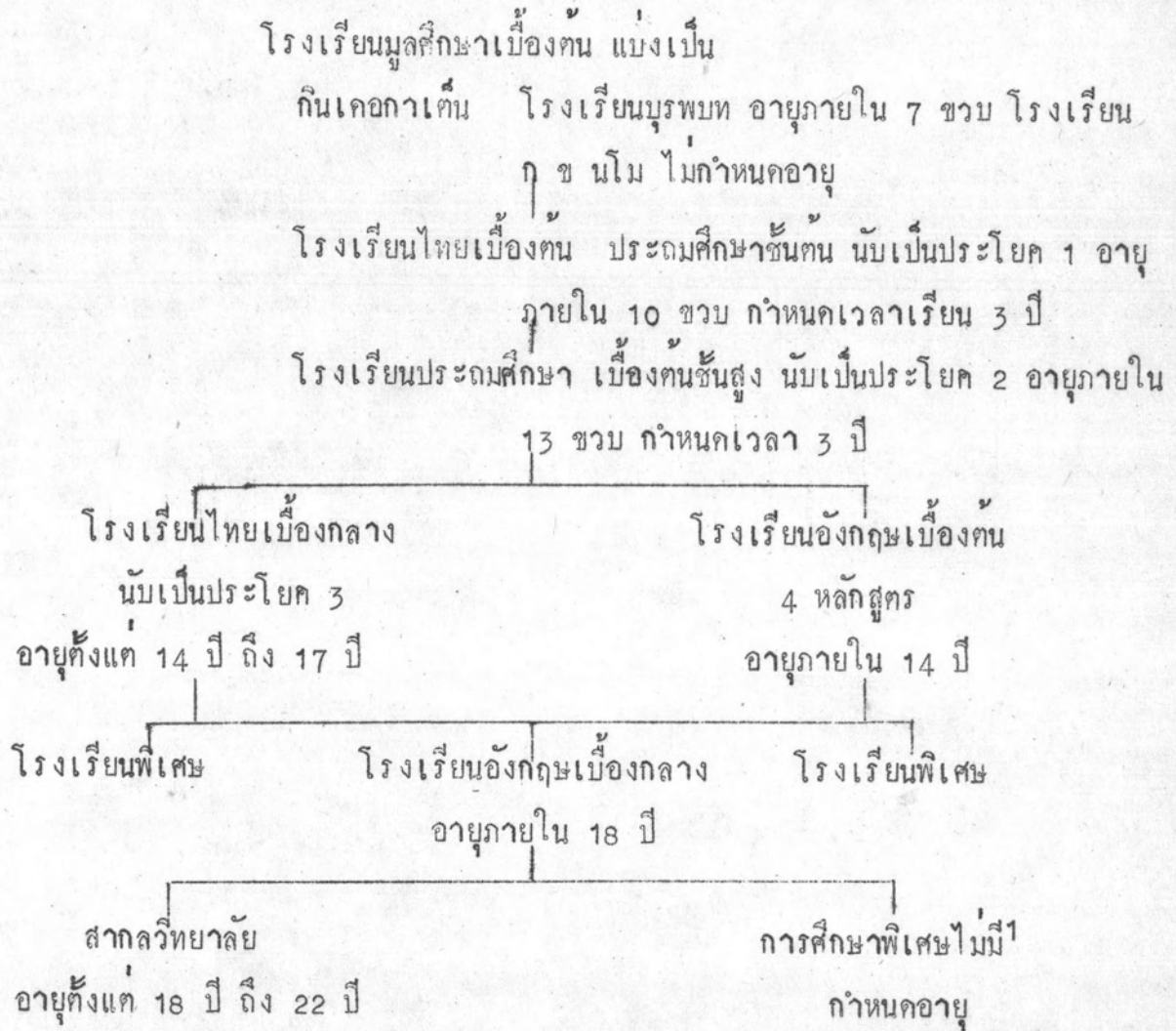
— กินเคอกาเตน

ซึ่งกำหนดอายุภายใน 7 ขวบ¹

---

¹กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2507 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 115-116.

ลำดับชั้นโรงเรียนต่อไปนี้ แสดงให้เห็นถึงการเรียนต่าง ๆ เป็นที่ชัดเจน
โดยลำดับดังนี้

โรงเรียนบูรพาท โรงเรียนบูรพาทมูลศึกษานั้นจัดเป็นโรงเรียนต่างหาก หรือเป็น
สาขาของโรงเรียนประถม²

¹กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507, หน้า 116.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

เกี่ยวกับคคการ เรียนของโรงเรียนบูรพพทนั้น มีข้อกำหนดดังนี้
คคการ เล่าเรียนในโรงเรียนบูรพพทนั้น สำหรับฝึกสอนนักเรียนให้มีความรู้ที่จะ
เขาโรงเรียนชั้นสูงขึ้นไป คือ ประถมศึกษา, โรงเรียนบูรพพทนี้จะโคแทรกอยู่
ในโรงเรียนเบ็องคน ,แบ่งเป็นชั้นความทวที่ครจะตองสอนโคบาง คังเป็น
โรงเรียนบาง ตามแต่เวลาที่จะจักขึ้นโค ในปัจจุบันนี้ยังกำหนดอายุรับนักเรียน
ที่จะเขาในชั้นโรงเรียนเหล่านี้ยังไม่โค¹

สำหรับโรงเรียน ก ข นโม ซึ่งก็เป็นมูลศึกษานั้น มีคคการ เรียนดังนี้
คคการ เรียน มีเขียนุ อ่าน และคคคำนวณเลขบ้าง ซึ่งสอนอยู่ตามวัดตามบ้าน
ความวิฐีเรียนอยางเกา โรงเรียนชนิดนี้สำหรับบุคคลทวไปไมกำหนดอายุ เมื่อ
เรียนรูโครภาค เขียน อาญุ คคเลขโคแฉว จะโคเขาเรียนในโรงเรียนเบ็อง
คน ประถมศึกษาเป็นลำดับขึ้นไป เวลาที่โรงเรียนชนิดนี้สอนแต่อาญกับเขียน
โคโดยมาก ,ที่สอนการคำนวณเลขวิชาเลขนั้นน้อยนัก คอไปกรมศึกษาธิการจะ
แนะนำให้สอนเลขวิฐี 4 บท และภูมิศาสตร์ย่อควย²

ในเรื่องของหลักสูตรมูลศึกษานั้น เนื่องจากการเตรียมเข้าเรียนชั้นประถม
ศึกษา จักกันเอง จึงไม่ปรากฏว่ามีหลักสูตร หรือคคการ เล่าเรียนเป็นแบบแผนเพื่อกำเนิ
การสอบโค³

ในพ.ศ. 2445 โคนีมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่สำคัญที่สุดคองหนึ่ง เพราะเหตุว่า
ระยะนี้มีอิทธิพลของการศึกษาจากต่างประเทศเขามาเป็นส่วนสำคัญมากยิ่งกว่าแต่ก่อน กล่าว
คือ

¹กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507, หน้า 118.

²เรื่องเดียวกัน.

³กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ความเป็นมาของหลักสูตรมูลศึกษา เอกสาร
ชุกพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 2 (ชนบุรี : กรมวิชาการ, 2504), หน้า 10.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ ในสภานี้โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ออกไปรับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสุยยามมกุฎราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ณ ประเทศญี่ปุ่น ในโอกาสนั้นโดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงตรวจการศึกษา 3 นาย คือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) พระยาอนุกิจวิธูร (สันตัก เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และพระยาชำนาญบริรักษ์ เป็นกรรมการออกไปดูการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นด้วย... การศึกษาของไทยหลังจากนั้นได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 และตามแผนการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น เป็นอันมาก เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีข้าหลวงตรวจการได้เขียนในรายงานฯ "เวลานั้นประเทศญี่ปุ่นได้วางแผนศึกษาชาติลงแล้ว คุยวิธีที่ข้าหลวงตรวจแผนศึกษาของชาติต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา แล้วกำหนดวางลงเป็นแผนศึกษาชาติของญี่ปุ่น คณะข้าหลวงของเราได้ประสบโอกาสดี ได้ชมมือเบ็บบจากแผนศึกษาชาติของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นแผนที่ใหม่ที่สุดในเวลานั้น จากรายงานของคณะข้าหลวงตรวจการฯ ประเทศสยามจึงได้เริ่มวางแผนศึกษาชาติและคอยแก้ไขให้เหมาะแก่ความต้องการของประเทศเราแต่นั้นเป็นต้นมา"¹

การเปลี่ยนแปลงที่นับว่าสำคัญยิ่งของร่างโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 ก็คือการที่จะต้องมีชั้นการศึกษาก่อนเป็นเบื้องต้นที่สุดมุ่งแต่เรื่องความรู้ภาษาไทยเป็นสำคัญ เพื่อเป็นพื้นฐานให้ศึกษาวิชาอื่นต่อไปได้ โดยจัดใหม่ชั้นนี้ขึ้นเรียกว่าประโยคมูลศึกษา ไม่มีข้อกำหนดเป็นหลักสูตร เพียงแต่ให้อวิชาหนึ่งสี่เบ็บบสำคัญพอให้เขาเล่าเรียนต่อไปประโยคประถมศึกษา ซึ่งเทียบเท่ากับประโยค 1 แต่เติมโคเทานั้น...² รูปโครงของการศึกษาในพ.ศ. 2445 นี้ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมคัดถอนร่างโครงการศึกษา 2441 คือ ในชั้นคนแบงการศึกษาออกเป็น 2

¹กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507, หน้า 157 - 158.

²กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ความเป็นมาของหลักสูตร สามัญศึกษา, หน้า 22.

ลำดับ สามัญศึกษาลำดับหนึ่ง และวิสามัญศึกษาอีกลำดับหนึ่ง ภายในประโยค 1
 แขนงวิชาตักทอนไปเป็นมูลศึกษาชั้นต้นก่อน เป็นการสอบไล่ประโยคมูล สำหรับ
 หมายเขตความรู้ เป็นคนทางที่จะเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา¹ ฤๅในการเรียน
 การสอนประโยคมูลที่คัดคนออกมาจากประโยค 1 กำหนดไว้ว่า การสอน ก
 ข ค ไม่จบถึงอ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้ ส่วนเลขถึง บวก คูณ หหาร
 สามัญเป็น สอนธรรมจริยาให้รู้การปฏิบัติชอบชั่วคือเพียงที่ควรจรโลกโดยง่าย
 ยกให้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ เรียกว่ามูลศึกษาตอน 1 ต่อในทีใดซึ่งเป็นที่ประชุม
 ชนควรจจะรวบรวมกลุบุตรที่ใดเขาเรียนชั้นมูลศึกษาสำเร็จแล้วมาตั้งสอนขึ้นเป็น
 โรงเรียน จึงตั้งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาแห่งหนึ่ง...²

โครงการศึกษา พ.ศ. 2450 ซึ่งได้แก้ไขจากโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 ได้
 กำหนดไว้ว่า "โรงเรียนประถมที่ไม่มีแผนกมูลอยู่ควย อนุญาตให้มีชั้นเตรียมอีก 1 ชั้น"³

ในปีพ.ศ. 2452 มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง งานนี้แท้จริงเริ่มมาแต่
 ปีพ.ศ. 2451 คือมีการกำหนดระเบียบการสอบประโยคมูล ซึ่งเดิมปล่อยให้จักกันเองเป็น
 การเตรียมเข้าเรียนประถมศึกษาดังกล่าวมาแล้ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีหลักสูตรเป็น
 แนวทางสำหรับการสอบพร้อมกัน ก็ได้เริ่มแก้ไขหลักสูตรประโยคประถม และมีขยมพร้อมกัน
 ไป เพื่อให้ติดต่อกันได้สนิท ในปี 2452 ได้มีประกาศใช้หลักสูตรมูลศึกษา กำหนดว่าสำหรับ
 เรียนชั่วเวลา 2 หรือ 3 ปี อายุแก่ปีที่ 7 ถึงปีที่ 9 วิชาที่บังคับให้สอนมี ภาษาไทย ซึ่ง
 เป็นของเดิม เดิมจรรยาและการรักษาตัว นอกจากนี้ยังมีวิชาที่ไม่บังคับให้สอน ยอมให้
 เลือกสอนได้ตามความสามารถ ได้แก่ วิทยาหรือบทเรียนควยของ และศิลปะซึ่งกำหนดวิชา

¹กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ,
 เอกสารชุดพัฒนาการศึกษาฉบับ 1 (พระนคร : โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, 2504), หน้า 24.

²กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507, หน้า 159.

³กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ความเป็นมาของหลักสูตรสามัญศึกษา,
 หน้า 24.

วาทเขียน และขับร้อง ยังมีอาหาร ซึ่งหมายถึงระเบียบแถว และกายบริหารยอมให้
เลือกไถ่ควย จากกล่าวไถ่ควยการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ก็เป็นไปเช่นวิธีเดิม คือกำหนดวิชาที่
เคยสอนในชั้นสูง ๆ ลงมาบรรจุในชั้นต้น ๆ มวลศึกษานับเป็นการศึกษาเบื้องต้นที่สุดนี้ บัดนี้
ก็ได้มีวิชาใหม่ ๆ บรรจุลงไปแล้ว¹

ในโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และ 2464 มีไถ่ระบุเรื่องการจัดชั้นมูลไว้โดย
การจัดชั้นเรียนจริง ๆ ไถ่จัดชั้นเรียน ก. ข, ก. กา หรือเรียกว่าชั้นเตรียมประถมสำหรับ
เตรียมเด็กเพื่อเข้าเรียนชั้นประถมปีที่ 1 ไถ่ไป²

จากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมด พอที่จะสรุปได้ว่า โครงการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ
การศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน หรือก่อนประถมศึกษาของประเทศไทยนั้น มีแนวความคิด
มาตั้งแต่โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ที่กล่าวไว้ว่า โรงเรียนมูลศึกษาเบื้องต้นแรกแบ่งออกเป็น
กินเคอกาเต็น หรือโรงเรียนบูรพบท ซึ่งกำหนดอายุภายใน 7 ขวบ กับโรงเรียน ก. ข.
นโม คำว่า "กินเคอกาเต็น" ก็คือมาจากภาษาอังกฤษว่า "Kindergarten" นั้นเอง
อนุมานเอาว่าไทยคงจะนำภาษาอังกฤษคำนี้เข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว กล่าวคือ พ.ศ. 2440 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสทวีปยุโรป ทอดพระเนตรเห็นว่า นักเรียนที่โตมาแล้วเรียนอยู่ชานานยังเรียนไม่
สำเร็จตามพระราชประสงค์ที่จะทรงใช้ราชการ จึงโปรดเกล้าฯ พระเสด็จสุเรนทราธิบดี
(ม.ร.ว. เปี้ย มาลากุล) ซึ่งขณะนั้นเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ อัครราชทูตพิเศษประจำ
ราชสำนักอังกฤษ คิดหาแบบแผนและวิธีที่จะแก้ไขจัดการศึกษา เพื่อให้เขาทางอันสมควร คั้งนั้น

¹กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ความเป็นมาของหลักสูตรสามัญศึกษา,
หน้า 24.

²สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, "การวิวัฒนาการแผนการศึกษาแห่ง
ชาติ อีต-ปัจจุบัน," วารสารสภาการศึกษา 11 (เมษายน-พฤษภาคม 2520) : 62.

ในปี พ.ศ. 2441 พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ จึงได้ตรวจตราสืบหาแบบแผนการเล่าเรียนทุกกิ่งสาขาวิชา ซึ่งควรจะให้เด็กเรียนเขาเรียน¹ จึงพออนุมานได้ว่าพระยาสุเรนทรราชธิบดี อาจจะได้คำว่า กินเคอคาเต็นมาจากประเทศอังกฤษ เนื่องจากประเทศทางตะวันตกเวลานั้น มีความเจริญในด้านการศึกษามากกว่าประเทศไทย การรับมาในคราวนั้นคงรับมาเพียงแต่ชื่อ และขอบเขตความหมายที่กว้าง ๆ กล่าวคือ เป็นการศึกษาเบื้องต้นเพื่อให้เด็กขึ้นไปเรียนชั้นประถมปีที่ 1 ดังที่ได้กล่าวมาจากตอนต้นแล้วว่า โรงเรียนมูลศึกษาเบื้องต้นแรกแบ่งออกเป็น กินเคอคาเต็น หรือ โรงเรียนบูรพบท กับโรงเรียน ก. ข นโม โรงเรียนบูรพบทนั้นมุ่งเพื่อสอนนักเรียนให้มีความรู้ที่จะเข้าเรียนชั้นสูงขึ้นไป คือ ประถมศึกษา ในคานของการจัดนั้น อาจจะทำรอกอยู่ใน โรงเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา) โดยอาจจะแบ่งเป็นชั้นตามการที่ครูจะสอนบ้าง ทั้งเป็นโรงเรียนบ้าง ตามแต่เวลาที่จะจัดตั้งขึ้นได้ และมีได้มีการกำหนดอายุของผู้ที่จะเข้าเรียน มีผู้กล่าวว่า ความหมายของโรงเรียนบูรพบทนี้ มีความหมายที่ใกล้เคียงและคล้ายคลึงกับโรงเรียนอนุบาลในปัจจุบันมาก²

โรงเรียนอีกประเภทหนึ่งคือ โรงเรียน ก. ข นโม ถือว่าเป็นมูลศึกษาเช่นเดียวกัน โดยจัดสอนตามวัด ตามบ้าน คติในการเรียนการสอนมีเขียน อ่าน คิคคำนวณหรือที่เรียกว่า ไตรภาค ไม่กำหนดอายุ เมื่อเรียนรู้อย่างไรแล้วจะได้เข้าเรียนในโรงเรียนเบื้องต้น ประถมศึกษาต่อไป ตามความหมายดังกล่าว "โรงเรียน ก. ข นโม อาจเทียบได้กับชั้นเด็กเล็กในปัจจุบัน"³

¹กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ, หน้า 13.

²สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, "วิวัฒนาการแผนการศึกษาแห่งชาติ อดีต-ปัจจุบัน," หน้า 61.

³เรื่องเดียวกัน.

คดีเรื่องการจัดชั้นเรียนแก่เด็กก่อนวัยเรียนปรากฏชัดอีกครั้งหนึ่งในโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 ซึ่งระบุว่า "ภายในประโยค 1 แบ่งวิชาคัดทอนเป็นมูลศึกษาชั้นหนึ่งก่อน เป็นการสอบไล่ประโยคมูล สำหรับหมายเขตความรู้เป็นคนที่เขาเรียนชั้นประถมศึกษา" ตามความหมายดังกล่าวถือว่าประโยคมูลคือชั้นเล็กเล็กนั่นเอง และแม้ว่าโครงการศึกษา 2456 และพ.ศ. 2464 มีโครงการจัดชั้นมูลไว้เลย แต่การจัดชั้นเรียนจริงได้จัดชั้นเรียน ก. ข., ก. กา หรือเรียกว่าชั้นเตรียมประถม สำหรับเตรียมเด็กเพื่อเข้าเรียนชั้นประถมปีที่ 1 ต่อไป

วิวัฒนาการของโครงการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กก่อนวัยเรียนในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้เริ่มขึ้นในโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 จนถึงโครงการศึกษา 2464 อันเป็นโครงการสุดท้ายก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากโครงการศึกษาในช่วงเวลานี้ ทำให้สามารถมองเห็นจุดเริ่มต้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ประวัติความเป็นมาของการอนุบาลศึกษาสมัยก่อนที่กระทรวงศึกษาธิการจะดำเนินการจัดตั้ง

แนวคิดในการสอนตามหลักสูตรอนุบาลศึกษา

การศึกษาเด็กก่อนวัยเรียน นอกจากจะมีชั้นมูล และชั้นเตรียมประถมดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นแล้วนั้น ในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ การศึกษาเด็กก่อนวัยเรียนในรูปของ "อนุบาล" (Kindergarten) ตามแบบฉบับของเฟรเดอริค "บิดาแห่งการอนุบาลศึกษา" และมอนเตสซอรี ได้ถูกนำมาสู่ประเทศไทย โดยจัดอยู่ในโรงเรียนราษฎร์เป็นส่วนใหญ่

แนวในการสอนตามหลักสูตรอนุบาลศึกษา มีหลักฐานเก่าแก่ที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวการสอนในระบอบนี้ จากต่างประเทศที่แผ่อิทธิพลมาถึงประเทศไทยนับแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลักฐานนี้มีชื่อว่า "สำหรับสอนเด็กอย่างใหม่ เทียบตามหลักสูตรปุ่น ฝรั่งเศส และอังกฤษ" ท่านผู้เขียนใช้นามปากกาว่า "ประเสริฐอักษร" เขียนเป็นคำกลอนให้ชื่อหนังสือนี้ว่า "นราภุโรราท" เมื่อปี ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453)

ก่อนที่จะเริ่ม "นรางกูโรวาท" ผู้เขียนปรารภไว้ว่า

๐ หวยเมธีปรีชาที่หาชอบ
 คั้งหลักระบอบสาสน์โอวาทไว้
 จักเป็นชั้นป็นวิชาตามอายุ
 ก็กว่าเด็กชายหญิงกว่าศฤงคาร
 แม่เด็กก็ฝึกก็มีวิชา
 มีสินทรัพย์ประดับยศปรากฏนาม
 แม่นเด็กชวรวชชกด้วยม
 การสั่งสอนปอนความรู้ดูใจกาย
 สอนลูกหลานเหมือนอาหารมันเปรี้ยวหวาน
 ลูกของเสียเล็กก็เอื้อยออกเสียทอง
 เพราะฉะนั้นท่านผู้ใดให้โอวาท
 คักแต่ก็มีคุณเคยคุณฟัง

อารีอารอบสอสมนิยมสมัย
 สำหรับให้อุทาหรณ์สอนกุมาร
 แต่พอจู่ใจเฉพาะเหมาะสม
 ควรที่มารคาบิกรจะสอนตาม
 คงสมหน่าสามารถชาติสยาม
 ไม่เสื่อมทรามศักดิ์สูญสกุลชาย
 ถึงมีทรัพย์ยศศักดิ์มักฉิบหาย
 นาแจกจ่ายบุตรชิตากว่าเงินทอง
 เล็กก็เคี้ยวกลืนตะพัดไม้ซัดของ
 ถูกชาคูของอิมที่มีกำลัง
 ควรจะคาดควรมีควรอย่าควนคลัง
 ก็กว่าสั่งสอนตะบมโคยมงาย

นรางกูโรวาท สำหรับทารก (อายุระหว่าง 1 ขวบครึ่ง ถึง 7 ขวบ)

๐ ทารกประจวบขวบครึ่งจึงพอสอน เปรียบเหมือนป้อนข้าวกล้วยช่วยถนอม
 ทำของเล่นเป็นท่อน ๆ อักษรพร้อม ทาสีสันหวานลอมหอมให้จำ จงหาเหตุให้สังเกต
 ประเภทของ เรียกไรตองมีให้ยากดลากดล่า ลอให้ชี้สีแคงว่าแคงคำ เล่นลูกประจำ
 คล่าลูกปัทม์หัดประเมิน

1 บรรจบพันธุ์ นวรัตน์ ณ อรุณยา, "คำราสอนอนุบาลเมื่อครั้งศตวรรษก่อน,"
 ใน พ่อแม่และครู ฉบับวันเด็ก 2506 (พระนคร : สมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย,
 2506), หน้า 14 - 15.

๑ สองขวบแล้วแคลวคลองคองหาเลข ใหญ่เหคุผลแตกเฝืนเฝืน เช่น ฐชน ปอนขาวเขากินเพลิน ไพรอนเกินจับไคยเอาไกลกราย หักนับหนึ่งสองสามตามสะควก หัก ลบบวกเทียบเคียงเพียงง่าย ๆ ขวนให้คักกลุ่มีห่มสี่อธิบาย ทั้งลงทหายอักษรสะกกระดกไป

๒ ไค้สามขบรูกักความพยัญชนะ กับสระเขี้ยวชาญพออ่านไค้ ร้อยลูปห่มหักเขียน เพียรตามใจ รูกักไค้สิ่งของที่ตองการ ใหญ่จกกลวชวชานคมี หรือหุบคี่แมลงหนานา สงสาร ของของเขอาอย่าเขাপองเป็นพองการ เลิกคิกอ่านพุกเทจเขคอาญา ให้เอื้อเพื่อเื้ออ แด่แก่ไคร ๆ มีอะไรให้ป็นหักหันหา ห้ามสอเสียดเกียจกันฉันทา ยี่ปวารณานิยมอย่างทางที่คี่

๓ สี่ขบถวนควรวอ่านหนังสือออก ให้หักลอกเขียนหนังสือหรือภาพสี ลอทำงานอย่า ให้คร้านเบื่องานลี้ เล่นเครื่องเล่นเห็นวิธีในทางเรียน

๔ ถึงห้าขบรวรคักให้คลอง พอจกห้องจกให้คล้ายเสมียน แขวนรูปหรุ่นาคู ความเพียร คึงไค้ะเขียนหนังสือไว้ให้นิยม ทั้งกระคาชกินสอมีสีต่าง ๆ จะไค้รางจะไค้ เขียนเรียนขรม คุ้สมุคชุกนิทานอ่านตะบบ รูปร่างสมมีมือเก็กเล็กลอกลาย ให้ปล้มปลุก สนุกสนานการศีกษา จงสมัครรักวิชาอย่าเสียหลาย ถึงเล่นชนผลละเล่นเป็นอุบาย ฐูแบบคาย แตะขางหนูนคณวิชา

๕ หกเจ็คขบจวบสมัยไปโรงเรียน ตองฝึกเพียรประหยคคักถัวโฆษา เข้าหลัก สอนตอนคำตามคำรา ทารกอายุควรวเหมือนพรวนกิน และโรยปุ่ยคุนรวนสงวนถุก ถึงจะปลุก พืชเพาะก็เหมาะะสิ้น คงงอกงามตามแดดยเขยวารินทร ชุมธรณินทรโอซารสลกกงาม ถึง ยามออกคอกผลคนสมบุรณ์ ก็มีพูนภิญโญโคกรวม เช่นเก็กหักกระหายวิชาพยยาม ตองมีความรูก กล้วยวิชาชาญ¹

จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่า แนวการสอนตามแบบอนุบาลเข้ามาสู่ประเทศไทย

¹บรรจบพันธุ์ นวรัตน์ ณ ออยุธยา, "คำราสอนอนุบาล เมื่อครั้งศตวรรษก่อน," หน้า 16 - 17.

เป็นเวลานานมาแล้ว คาดว่าคงเป็นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่อง
จากในรัชสมัยของพระองค์ ๆ ได้เคยเสด็จประพาสทวีปยุโรป เคยโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง
ของกับการจัดการศึกษาไปดูการศึกษา ณ ต่างประเทศ นอกจากนี้ในรัชสมัยของพระองค์ยังมี
มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ ซึ่งในจำนวนนี้คณะมิชชันนารีนับว่ามีบทบาทสำคัญยิ่ง
ในด้านเกี่ยวกับการศึกษา ดังมีหลักฐานกล่าวไว้ว่า

บทบาททางการศึกษาของคณะมิชชันนารีอเมริกันในเมืองไทย ได้เริ่มต้นขึ้นใน
ค.ศ. 1848 (พ.ศ. 2391) โดยแมมมูแมตตูน (Mrs. Mattoon) ได้เริ่มจัด
ให้มีการสอนหนังสือแก่พวกเด็ก ๆ เป็นครั้งแรกขึ้นในปีดังกล่าวนี้ ณ หมู่บ้าน
ของพวกมอญที่คลองบางหลวงลงไปเล็กน้อย โดยได้รับเด็กเข้ามาอยู่ใน
ครอบครัวพวกมิชชันนารี แล้วสอนหนังสือให้พร้อมทั้งนั้นก็อาศัยเด็กเหล่านี้ช่วย
ทำงานบ้านให้ควย เด็กที่รับเข้ามาเรียนในระยะเริ่มแรกทดลองจัดตั้งขึ้น
มีทั้งเด็กชายและหญิง จากบ้านไกลเรือนเคียงกับบ้านของพวกคณะมิชชันนารี¹

ดังได้กล่าวมาในข้างต้นแล้วว่า การศึกษาก่อนวัยเรียนในรูปของ "อนุบาล"
ได้เข้ามาสู่ประเทศไทย โดยโรงเรียนราษฎร์ดำเนินงานเป็นส่วนใหญ่ ดังมีหลักฐานเกี่ยวกับ
การอนุบาลศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดคือ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พุทธศักราช 2461²

นับเป็นพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับแรกของประเทศไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับ
โรงเรียนอนุบาล พระราชบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติไว้ดังนี้

¹สมาคมนครุโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย, ประวัติการโรงเรียนราษฎร์ใน
เมืองไทยและทำเนียบโรงเรียนราษฎร์ (พระนคร : สมาคมนครุโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย,
ไทย, 2514), หน้า 36.

²พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2461, "ราชกิจจานุเบกษา," 35 (9
มิถุนายน 2516) : 110.

ลักษณะที่ 4 โรงเรียนอนุบาล

มาตรา 27 โรงเรียนอนุบาลเป็นโรงเรียนที่มุ่งประสงค์ มุ่งเอาการเลี้ยงดูเด็ก
อ่อน ๆ เป็นสำคัญ และสอนเด็กให้เรียนรู้ อ่าน รู้เขียน รู้นับ ไปพลางในระหว่างเวลานั้น
ด้วย

โรงเรียนเช่นนี้ ครูอนุบาลในโรงเรียนไม่ต้องมีประกาศนียบัตรอย่างไรก็ควรเป็นได้¹
คำว่า "อนุบาล" นำมาใช้เมื่อตอนออกพระราชบัญญัติให้ตั้ง โรงเรียนสำหรับเด็ก
อายุอ่อน เมื่อพ.ศ. 2461 ซึ่งเป็นคำที่ค้นมาได้ตอนขึ้นรัชกาลที่ 6²

จากเอกสารในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลักษณะ โรงเรียนอนุบาลนั้น มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า
นักการศึกษาของไทยสมัยนั้น คงเคยทราบเรื่องราวหรือได้เคยเห็น โรงเรียนอนุบาลในต่าง
ประเทศซึ่งดำเนินการสอนตามหลักของเฟรชเบลหรือมอนเตสซอรีมาบ้างแล้ว แต่อาจจะไม่
เข้าใจในหลักการ หรือได้ศึกษาอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นพระราชบัญญัติ โรงเรียนราษฎร์พุทธศักราช
2461 ที่ตราขึ้น จึงกำหนดแนวทางความมุ่งหมายของ โรงเรียนอนุบาลไว้เช่นนั้น โดยได้เน้น
การอ่าน การเขียน และเรียนเลข เป็นส่วนสำคัญอยู่ด้วย อาจจะเป็นด้วยเหตุที่ว่าแต่เดิมมา
นั้น การศึกษาชั้นต้นของเรานิยมฝากไว้ในโรงเรียนประถมศึกษา โดยมีชื่อว่าชั้นมูลหรือเตรียม
ประถม ผู้ที่เป็นครูสอนชั้นดังกล่าวนี้ก็มีได้พิถีพิถัน เรื่องคุณวุฒิในทางการศึกษาแต่อย่างไร ขอ
แต่มีความรู้พอที่จะสอนเด็ก ๆ ให้อ่านออกเขียนได้บ้าง เล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อจะเข้าเรียนใน
ชั้นประถมปีที่ 1 ได้สะดวกเท่านั้น³

¹พระราชบัญญัติ โรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2461, "ราชกิจจานุเบกษา," หน้า

²จมีนคุณวาทักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
อยู่หัว (พระนคร : องค์การค้ำชูศาสนา, 2511), หน้า 16.

³สมใจ ทิพย์ชัยเมธา, "ความพร้อมของ เด็กวัยก่อนเรียนใน โรงเรียน
อนุบาลละอออุทิศ," หน้า 10.

โรงเรียนราษฎร์ในเวลานั้นที่ได้จัดแผนกอนุบาล คือ โรงเรียนราชินี โรงเรียน
วัฒนาวิทยาลัย และโรงเรียนมาแตร์เดอี¹ เป็นต้น ส่วนโรงเรียนจีนที่เปิดสอนชั้นอนุบาล
ได้แก่โรงเรียนชินหมีน²

โรงเรียนเหล่านี้มีทัศนะในทางการศึกษาของเด็กในแผนกอนุบาลแตกต่างกันไป
บางโรงเรียนมุ่งเร่งให้อ่านหนังสือออก บางโรงเรียนมุ่งไปในทางที่เรียกว่าการฝีมืออย่าง
หนัก โดยเฉพาะค่านิยมหนักไปในทางการฝีมือ และการวาดเขียน โรงเรียนฝรั่งบางแห่ง
ก็หนักไปในทางการวาดเขียนและการเล่น³ จะกล่าวถึงรายละเอียดของทั้ง 3 โรงเรียน
ดังนี้

โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

ก่อนที่จะกล่าวถึงการเปิดแผนกอนุบาลของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยนั้น ขอเล่า
ประวัติของโรงเรียนพอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

สมัยก่อนการศึกษาของประเทศไทยแพร่ไป คือ ราวพ.ศ. 2400 โรงเรียน
สำหรับสอนกุลบุตรและธิดาอย่างสมัยปัจจุบันไม่มี เด็กไทยได้อาศัยเรียนหนังสือไทยตามวัด
มีพระสงฆ์เป็นอาจารย์บอกให้เขียนอ่านและจารหนังสือพระธรรม เป็นต้น ต่อมาศาสนา
อเมริกันเริ่มเข้ามาเผยแพร่วะคริสต์ศาสนาในเมืองไทย จึงได้เปิดโรงเรียนสอนจำเพาะ

¹ อภัย จันทวิมล, การศึกษาอนุบาล (พระนคร : สมาคมอนุบาลศึกษาแห่ง
ประเทศไทย, 2508), หน้า 15.

² สัมภาษณ์ เบญจมา แสงมณี, อดีตคณาจารย์ชั้นต้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอน
เมือง และกรรมการผู้พิทักษ์ครู และอดีตคณาจารย์สมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย, 10 มกราคม
2523.

³ ม.ล.มานิจ ชุมสาย, ความมุ่งหมายของการจัดโรงเรียนอนุบาล
(พระนคร : สมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย, 2509), หน้า 3.

แต่เด็กชายก่อน

ต่อมาราว พ.ศ. 2395 ศาสนทูตอเมริกันเห็นว่าการศึกษาไทยควรจะได้รับการศึกษาวิชาหนังสือด้วย โครงการที่จะเปิดโรงเรียนผู้หญิงในกรุงเทพฯ นี้ ริเริ่มกันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2409 แต่เพิ่งจะสำเร็จราว พ.ศ. 2413 ซึ่งขณะนั้นชาวอเมริกันซึ่งตั้งถิ่นฐานในบริเวณพระราชวังหลัง ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ได้ปากคลองบางกอกน้อยลงมาไม่มาก (ปัจจุบันคือที่ดินของพญาบาล โรงพยาบาลศิริราช) อาจารย์ยอร์ชเป็นผู้จัดการสร้างตึก แต่เพราะภรรยาท่านสุขภาพไม่ดีจึงต้องกลับไปอเมริกาก่อนที่ตึกสำเร็จ หมอและแหม่มเฮาส์จึงรับช่วงงานนั้นต่อมา จึงสำเร็จในปี พ.ศ. 2417 ครั้นถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2418 โรงเรียนจึงเปิดรับนักเรียนประจำ ในเมืองไทยรู้จักกันในนาม "โรงเรียนวังหลัง" แต่ในอเมริกาเรียกว่า "โรงเรียนฮาเวียต เอ็ม เฮาส์" เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่หญิงคนหนึ่งซึ่งทุ่มเทกำลังกายกำลังสติปัญญา และกำลังทรัพย์ตั้ง โรงเรียนสตรีแห่งแรกนี้ขึ้น

ในระยะ 10 ปีแรก โรงเรียนต้องเปลี่ยนอาจารย์ผู้ปกครองถึง 7 คน การงานดำเนินไปไม่คึกคัก พ.ศ. 2428 ครูผู้หญิงที่มีความสามารถได้ลาออกจากโรงเรียน นักเรียนรุ่นใหญ่ที่นับถือรักใคร่พากันลาออกตามไปด้วย เหลือมิสซอมสเตอร์ อาจารย์อเมริกันคนเดียวในเวลานั้นก็ยังมีสุขภาพไม่ดี ต้องลาจากอเมริกา แต่ก็ได้มิส เอ็ดนา ซารา โคลด์ (Edna Sarah Cole) จากเชียงใหม่มา คุ้มช่วงโรงเรียนซึ่งจวนจะล้มล้มหมดนั้นสืบมา

มิส โคลด์ จึงจำเป็นต้องยกเลิกธรรมเนียมเก่าที่ให้เด็กเรียนกินนอนฟรี เล่าเรียนฟรี และทั้งต้องแถมเสื้อผ้าให้เด็กนั้น เป็นเรียกเก็บค่าเล่าเรียนและค่าอาหารเดือนละ 5 บาท ซึ่งนับว่าแพงมากสำหรับคนที่ไม่เคยเสียมาก่อน

อีก 12 ปีต่อมา มิส โคลด์เห็นว่าควรจะขยายที่โรงเรียนให้กว้างออกไป จึงขอร้องให้คณะมิชชันนารียกที่ดินสองชั้นและบริเวณให้แก่โรงเรียนให้หมด และย้ายอาจารย์อเมริกันผู้สอนศาสนา และครอบครัวซึ่งพักอยู่ที่ตึกใหญ่ในบริเวณนี้ออกไปอยู่ที่อื่น

โรงเรียนวังหลังมีชื่อเสียงว่าดีเยี่ยมในหมู่คนไทยสมัยนั้น เพราะเจ้านายและข้าราชการพอใจส่งบุตรหลานมาให้เล่าเรียนมากขึ้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่พอพระทัยมาก ถึงกับทรงไปรื้อให้หม่อมเจ้าหญิง

พรรณพิมล พระธิดาองค์ใหญ่เข้ามาศึกษาร่วมกับเด็กหญิงไทยทั่ว ๆ ไป

พ.ศ. 2458 จำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น จนทางโรงเรียนไม่สามารถรับไว้ได้หมด เหตุนี้มิส โคลจึงศึกษามัธยมศึกษา โรงเรียนไปถึงบางกะปิ ในที่สุดวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2463 จึงย้ายโรงเรียนมาอยู่ที่วัดนาวิทยาลย์¹

การเปิดแผนกอนุบาลในโรงเรียนวัดนาวิทยาลย์นั้น มีหลักฐานใน "โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง กับแหลมโคล" ที่เขียนโดย ต. ประทีปเสนา ดังนี้

ในสมัยที่หญิงไทยยังไม่คิดไปศึกษาในสำนักต่างประเทศ เป็นคนอายุยุโรป และอเมริกานั้น มีหลายคนก็จะไปมีโอกาสนั้น มีบางก็แต่เป็นธิดาในครอบครัวของทูตซึ่งรับราชการประจำอยู่ในสำนักเหล่านั้น

วันหนึ่งเมื่อปีพ.ศ. 2450 นักเรียนวังหลังรู้สึกแปลกอย่างไรมาน่าเชื่อว่า ครูอรุณ บุครนายส่ง เพิ่งเป็นครูใหม่ ๆ บิดาถึงแก่กรรมลง และมอบทรัพย์สมบัติไว้ให้มากกว่าบุตรอื่น ๆ นั้น มิส โคลได้แนะนำให้ไปเรียนวิชาคณ ณ อเมริกา วิชาที่มิส โคลแนะนำให้ ครูอรุณได้เลือกเรียน คือ อนุบาลตามแบบของเฟรชเบล ประจวบกับขณะนั้นอาจารย์ ก็ พี่ คันแลป และ ภรรยาจะกลับไปพักผ่อนในอเมริกา อาจารย์คันแลปผู้เป็นผู้ดูแลทรัพย์มรดกของครูอรุณและน้อง ๆ จึงชวนครูอรุณไปอยู่กับท่าน เมื่อถึงอเมริกาแล้วท่านได้จัดให้เขาเรียนใน State Normal Training College, New Britain, Connecticut และพักอยู่ที่เมือง Hartford Conn. ครูอรุณ เรียนสำเร็จวิชาอนุบาลในเวลา 2 ปี ความหลักสูตรของโรงเรียน และเรียน Post Graduate อีก 1 ปี และเรียนวิชาพิเศษบางอย่างที่ Summer School University of Nooster หลังจากนั้นจึงนำประกาศนียบัตรของ State และ Diploma ของโรงเรียนกลับมาฝากคุณมิ ทั้งได้ซื้อเครื่องใช้ไม่สอย ตลอดจนโต๊ะเก้าอี้ ซึ่งโดยเฉพาะโรงเรียนอนุบาลกลับมากวดยมากหมาย และได้ค้างคนสอนอยู่ในโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง พยายามดัดวิชาให้แก่ครูรอง ๆ อยู่ 2 ปี ครูอรุณจึงได้ชื่อว่าเป็นหญิงคนแรกที่ได้ออนวิชาอนุบาลในประเทศไทย และของนับว่าโรงเรียนวังหลังเป็นโรงเรียน

¹ "ประวัติ โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง-วัดนาวิทยาลย์," นิตยสารวัดนาวิทยาลย์

แรกที่สอนวิชาอนุบาลแก่เด็ก โดยครูซึ่งเป็นสตรีไทยคนแรกที่ได้เล่าเรียนวิชานี้มา โดยเฉพาะ¹

ต่อไปนี้เป็น "ต้นเฟื่อง" ของ มิส โคลด์ เกี่ยวกับเรื่องการอนุบาลศึกษา ซึ่งคัดมา จากหนังสือ "Historical Sketch of Protestant Mission in Siam" 1828-1928 เขียนโดยท้าวทานเองดังนี้

The opening of a kindergarten was another dream. Our primary teachers could not understand how instruction and play could be worked together and neither could we drop our regular burdens long enough to teach them. The going of N.S. Aroon to America to take the two years course in the Normal Training College of Connecticut led to the consummation of our plans. An ideal little building was erected under the shade of our beautiful trees at Wong Lang and there began the first model kindergarten with primary children and the training of teachers. Some of those teachers thus trained, have become the best educators for girls in the country.²

การเปิดแผนกอนุบาลของ โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ม.ร.ว. ทรงสชาว เกษมศรี
เล่าว่า

¹ค. ประทีปะเสน, โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อมโคลด์ (พระนคร : [ม.ป.ท.], 2517), หน้า 18 - 19.

²"ผู้ริเริ่มการอนุบาลแห่งแรกของประเทศไทย," ศตวรรษานุสรณ์ วังหลัง-วัดนา (2417-2517) (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2517), หน้า 51-52.

แผนกอนุบาลรับส่งเด็กตั้งแต่ 3 ขวบ ถึง 6 ขวบ มีครูช่วยครูอรุณสอนอีก 3-4 คน ครูรองเหล่านี้เท่ากับเป็นนักเรียนฝึกหัดวิชา และอาจาริกิริยาที่จะสอนหรือใช้กับเด็ก หรืออีกนัยหนึ่งจะว่าเป็นพี่เลี้ยงของเด็กก็ได้ ต้องดูแลจนชั้นรับประทานอาหาร คอยคัดแปลงกิริยาและนิสัยของเด็ก ครูเองก็ต้องคอยระมัดระวังกิริยาพูดทางและคำพูด ทั้งแสดงนิสัยอันดีให้เป็นแบบอย่างแก่เด็กด้วย จะชี้แจงสิ่งใดต่อผู้ใหญ่เด็กเข้าใจชัดเจน เป็นการเรียนแถมเล่นผสมไป เพื่อให้เด็กนึกสนุกจะใคร่คิดทำสิ่งอื่น ๆ ด้วยสมองเล็ก ๆ ของเขา จะไร้อาชญาไม่ได...¹

นับได้ว่าเป็น โชคดีอย่างยิ่งของเด็กสมัยนั้นที่ ได้รับการฝึกหัดและดูแลตามหลักอนุบาลที่แท้จริง แต่ก็มีผู้ปกครองที่มองไม่เห็นประโยชน์ของการศึกษาในระดับนี้ ถึงปรากฏหลักฐานใน "โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อม โคลด" ดังนี้

โรงเรียนกุลสตรีวังหลังตั้งอยู่ในย่านบ้านขมิ้น สนบุรี-หัวไร่ท่าบด ที่มีผู้คนเห็นผลดีของการศึกษามากนัก ยิ่งการศึกษาแผนกอนุบาลด้วยแล้ว เขามิยินดีกันวันโดยเพราะเขาว่าไม่เห็นสอนหนังสือ สอนแต่เล่น ๆ ราว ๆ ร้อง ๆ กันทั้งนั้น เมื่อไรจะอ่านหนังสือออก อีกประการหนึ่ง ผู้ที่คุ้นตัวใน การศึกษาโดยมากมักอยู่ในพระนคร การที่จะนำบุตรเล็ก ๆ ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยามาเรียนทุกวันนั้นเป็น การเลื่องก๊วย เขาจึงไม่นำบุตรน้อย ๆ ของเขามา ที่นำมาส่งสวนคนก็เพื่อฝากไว้กับวิงเลน รบกวณที่บ้าน มิส โคลด จะไปแนะนำเท่าไรก็ไม่เห็นด้วย เหตุฉะนั้นทางของไปหลัง โรงเรียนทุกวัน เทียวคบหาสมาคมกับคนบ้านไกลเคียงเพื่อชี้แจงใหญ่ใหญ่เห็นประโยชน์ในอนุบาลศึกษา บางวันท่านจะพาเด็กมาคอย 2 หรือ 3 คน มออบให้เขาเรียน บางคนก็แต่งตัวเรียบร้อย บางคนก็มอมแมมเหม็นสาป ไม่ได้อาบน้ำชำระร่างกาย ครูก็ตองอาบนำหาคาวมสะอาดให้แก่เด็ก ๆ เหล่านั้น เช่น พาไปอาบนำ ล้างหน้าเกล็ดจุก หรือมิให้ แลวงก็นำมานั่งในหลงเรียนกับคนที่สะอาดหมดจดแล้ว มิส โคลดได้ฝากอุปสรรคและพยายามชักจูงคนไทยชยูนานใหญ่เห็นประโยชน์ในการศึกษาอบรมเด็กอนุบาล และเมื่อชาวบ้านทนุ่ปีปากอันเป็น เสน่ห์ และ อัจฉริยะเขาก็กับคนไทยอย่างละมุนละลอมของท่านไม่วอ ก็ยอมนำบุตรมาฝาก

...

¹ค. ประทีปะเสน, โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง กับหม่อม โคลด, หน้า 19.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-21.

การ เปิดแผนกอนุบาลของ โรงเรียนนั้น ถูกลงมือในการรับเด็ก แม้ว่า เป็น โรงเรียน สำหรับ เด็กหญิงก็จริง แต่สำหรับแผนกอนุบาล รับทั้งชายและหญิงถึงหลักฐานที่เล่าโดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังนี้

สาเหตุที่ผมหลุดไปเป็นนักเรียนวังหลวงกับเขาด้วยนั้น ผมเองก็ยังไม่ค่อยแน่ใจนัก จำได้ว่าวันหนึ่งผมวิ่งเล่นอยู่ที่บ้านผมที่ ๆ ตามประสาเด็กอายุ 6-7 ขวบ แล้ว แม่ผมก็ปรารภขึ้นมาว่า "ไอ้หมอนี้เห็นจะคง เขาโรงเรียนเสียสักที ถ้า จะคงไปฝากกับแหม่มโคลไว เพราะภาษาอังกฤษจะโคคดีหน่อย..." ปรากฏว่า คำปรารภของท่านเป็นผล เพราะในที่สุดผมก็ถูก เอาตัวไปฝากไว้กับแหม่ม โคลไวจริง ๆ...¹

ในค่านการเรียนการสอนนั้น คึกฤทธิ์ ปราโมช เล่าว่า

ผมถูกทำห้แก่ก็แล้ว (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ฟูาเป็ยกเลอะมิส โคล) ก็ถูกกั้นตัว ไปยังแหม่ม ไปถึงเห็นแหม่มมีหนังสือพิมพ์ฝรั่ง ๆ อยุ่หอบหนึ่ง ในนั้นมีรูปปุ๊ยะ แหม่มเอานั่งสี่พิมพ์วางที่โต๊ะ พรอมกับสมุดเปล่าสี่เล่มหนึ่ง กรรูกไรคุหนึ่ง ขวคปุ๊ยะเป็ยกสี่ขวคหุึ่ง แล้วกับอกไผคักรูปที่ผมขคปไป จุปีคสมุดแล้วแหม่มกัึง ผมไวคูนเค็ยว ผมกัึงคักรูปไปปีคไป คุคขากู ๆ วัณ ๆ บาง คิคคับาง คุคเลอะ เพอะบาง คับาง คิคคัถึงบ้านชินมาหุคองไหเล็ยหนคยพอเป็ยกอั้งใจแล้วกัคักรูป ปิครูปสี่ก...²

จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่า การเรียนการสอนยึดหลักการสอนตามแบบของ เฟรเดอเบล มีการฝึกความพรอมทางค่านส่ายคาคและกสามเน็อไห้ประสาคสัมพันธ์กัน เป็ยกการ เล่นปนเร็ยน นับว่าเป็ยกโชคคัของเค็กสมัยนั้นอย่างยั้งที่มีโอกาสได้เร็ยนชั้นอนุบาลที่โรงเรียน แห่งนี้

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, "ผมกัหนึ่งเห็ยอนกัน," นิตยสารวัฒนาวิทยาลัย, หน้า 97.

²เรื่องเค็ยวกัน, หน้า 98.

โรงเรียนราชินี

ประวัติการจัดตั้งโรงเรียน

เมื่อพ.ศ. 2447 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำริที่จะส่งเสริมการศึกษาของสตรี จึงโปรดพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโรงเรียนราชินีขึ้น มีหม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล ทรงเป็นผู้ดำเนินการ โรงเรียนมีคั้งหวังที่จะให้วิชาความรู้แก่กุลสตรีแต่อย่างเดียว แต่ได้มีเหตุการณ์ที่จะอบรมนักเรียนให้มีคุณสมบัติเป็นสตรีไทยที่ค้ำคูณต่อมาในพ.ศ. 2472 สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร โปรดตั้งโรงเรียนราชินีบนเพิ่มขึ้นเป็นแห่งที่สอง โรงเรียนทั้งสองได้ถือนโยบายการสอนอบรมเช่นเดียวกัน และได้เจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ¹

สถานที่ตั้ง เดิมตั้งอยู่ที่ตึกแถวมุมถนนอัมรินทร์และถนนจักรเพชร ตำบลปากคลองตลาดซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เปิดเรียนเป็นปฐมฤกษ์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 123 พ.ศ. 2447 เมื่อเปิดภาคเรียนที่ 2 ได้ย้ายมาอยู่ที่ตึกริมแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้ปากคลองตลาด ท่าช้างวังหน้า ข้างวังกรมพระนเรศวรฤทธิ์ ถนนพระอาทิตย์ ปัจจุบันเป็นสถานที่ตั้งขององค์การยูนิเซฟ ร.ศ. 125 พ.ศ. 2449 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ย้ายมาอยู่ในสถานที่สุ่นนทาลัย ตามคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานที่ดินตรงที่เป็นป้อมพลกษอยู่หน้าโรงเรียน เพื่อให้โรงเรียนมีอาณาเขตกว้างออกไปอีก โรงเรียนจึงจัดการ

---

¹ประธานกรรมการราชินีมูลนิธิ, "คำกราบบังคมทูลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในงานฉลองโรงเรียนราชินีอายุ 75 ปี 3 ธันวาคม 2522," ใน อนุสรณ์สำส่น 75 ปี (พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์เศศ, 2522), หน้า 31.

รื้อป้อมและครอบครองที่ดินผืนนี้เรื่อยมา พ.ศ.2456 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงธรรมการมอบที่ดินหลายกับทั้งที่ดินและสมบัติของสถานทีนั้น ถวายสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เพื่อทำนุบำรุงเป็นของราชินีสืบไป เพราะเดิมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อาศัยเป็นที่สอนวิชาอยู่ หาได้ยกพระราชทานเป็นสมบัติของโรงเรียนราชินีไม่

ตั้งแต่วันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2487 ถึง วันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ.2488 ได้ไปเปิดทำการสอนชั่วคราวที่วัดชีโพน ตำบลแควนน้อย อำเภอฉะเชิงเทรา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรียกว่า "โรงเรียนราชินีสาขาฉะเชิงเทรา" ทั้งนี้เพราะกระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้ปิดโรงเรียนในเขตชั้นในเป็นการชั่วคราว และเมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ.2488 ได้กลับมาเปิดสอนตามปกติ¹

การกำเนิดแผนกอนุบาลของโรงเรียนราชินี

การเปิดแผนกอนุบาลของโรงเรียนราชินีนั้น มีหลักฐานปรากฏใน "อนุสรณ์สาส์น 75 ปี" ซึ่งเขียนโดยลายมือ ยังมีรายละเอียดย่อต่อไปนี้

เนื่องจากหม่อมเจ้าเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล อดีตท่านอาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินี ทรงมีนำพระทัยเอ็นดูเมตตาต่อเด็กเป็นอย่างสูงอยู่แล้วโดยพระนิสสัย ฉะนั้นในปีพุทธศักราช 2466 วันที่ 1 พฤศจิกายน เป็นวันเปิดภาคกลาง การศึกษาแผนกอนุบาลทารกจึงได้อุบัติขึ้นเป็นครั้งแรกและเป็นโรงเรียนแรกในประเทศไทยด้วย โดยไม่เก็บเงินค่าบำรุง รับเด็กอายุ 3-5 ขวบ...² เจ้านายและผู้มีศรัทธาได้ส่งเงินและสิ่งของมาบำรุงแผนกนี้หลายราย และต่อมาสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ

¹"สถานที่ตั้งโรงเรียนราชินี," ใน อนุสรณ์สาส์น 75 ปี, หน้า 38.

²"แผนกอนุบาลทารก," ใน อนุสรณ์สาส์น 75 ปี, หน้า 272.

เจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร ก็ได้ประทานเงินส่วนพระองค์ขอมติกออนุบาล¹
 วิชาอบรมสั่งสอน อนุโลมตามหลักของมณฑลศอริและโพธแบร(ประกอบกับ
 ประสภารณที่หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล ทรงพบเห็นด้วยพระองค์เอง ณ
 ประเทศญี่ปุ่น) มุ่งสอนให้เด็กช่วยตัวเอง เช่น ล้างหน้าเอง แปรงฟันเอง ซักชุดเสื้อ
 มีระเบียบการให้เล่นปนเรียนอันเป็นทางให้เด็กเจริญเติบโต มีการบำรุงร่างกาย
 ควบอาหารที่สมควรแก่ทารก ใหนอนกลางวัน มีการบริหารร่างกายเช่น คัดคนและ
 สอดแทรกศิลปะไทย เพื่อให้เด็กได้รับรสสุนทรีย์และเป็นการเพาะนิสัยให้นิยมใน
 วัฒนธรรมของไทยไปพร้อมกัน และถือว่าเป็นการออกกำลังกาย โดยเฉพาะนาฏศิลป์
 ละครรำชุดเล็กของโรงเรียนขณะนั้นมีชื่อเสียงมาก² ล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2470
 เนื่องจากรายได้ไม่พอกับรายจ่าย สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์
 กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร จึงมีรับสั่งให้เลิกโรงเรียนแผนกช่างและเลิกรับ
 นักเรียนที่เรียนโดยไม่เสียเงิน ส่วนแผนกอนุบาลทารกให้เก็บเงินค่าบำรุงเดือนละ
 2 บาท

จากการฝึกฝนการพ้อนรำในชั้นนี้ เป็นผลให้ท่านอาจารย์ใหญ่สามารถทรงนำตัว
 ละครรวันอย ๆ ชุดเล็ก ๆ ออกแสดงให้แขกต่างประเทศที่มาเยี่ยมเยือนโรงเรียน
 อยู่เป็นประจำไคชม และได้รับคำนิยมชมชอบเป็นอันมากที่เกี่ยว ทรงเอาพระทัยใส่
 ในกิจกรรมของแผนกอนุบาลทารกนี้มาก ทรงแต่งบทละครให้เด็กเล่นเอง ทรงแต่ง
 บทเพลงไว้มาก ทรงกำกับการสร้างฉากและการฝึกซ้อมเองด้วย

ในวันที่ 2 สิงหาคม 2499 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ฯ และสมเด็จพระ
 พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ เสด็จมาที่ห้องอนุบาลทารกเพื่อทรงรับการ
 อบรมวิชาในชั้นอนุบาลปีที่ 2 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ ทรงอบรมวิชา
 นาฏศิลป์ ส่วนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ ทรงอบรมทางคาน
 หัตถกรรมและศิลปกรรม³

¹โรงเรียนในพระองค์สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พิมพ์เนื่องในโอกาส
 จัดงานฉลองวันพระราชสมภพครบรอบร้อยปี ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
 1 มกราคม พ.ศ. 2507, หน้า 77.

²เรื่องเดียวกัน.

³"แผนกอนุบาลทารก," ใน อนุสรณ์สาส์น 75 ปี, หน้า 273.

แม้ว่าโรงเรียนราชินีจะเป็นโรงเรียนเฉพาะสตรี แต่สำหรับแผนกอนุบาลทารกแล้ว
รับเด็กทั้งชาย และหญิง ทั้ง "นะเพ็งฟ้าแสง" ว่าถึงสมัยเมื่ออยู่โรงเรียนราชินีว่า

ผมเป็นลูกราชินีมาตั้งแต่กำเนิด คืออนุบาลรุ่นจิ๋ว สมัยนั้นยังไม่เจริญไกลหรืออย่าง
ปัจจุบันนี้ หอที่ผมเรียน เขาประตูอยู่ชายมือ เป็นคึกสองชั้น ชั้นบนมีเวทีแสดง
ละคร และทำพิธีบางอย่าง กลางวันเป็นที่พักของเพื่อนอนุบาลรุ่นใหญ่ ชั้นล่าง
เป็นหอเรียน รับประทานอาหาร และนอนของพวกผม หอนี้ยาวเปิดประตู
โปร่งทั้งสองด้าน ด้านหลังออกสนาม ด้านหน้ามีรั้วไม้ยกไถกันไว้มากทุกประตูเพื่อ
กันพวกผมหนี....¹

โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย

ประวัติการจัดตั้งโรงเรียน

โรงเรียนนี้ดำเนินการโดย ชิสเตอร์ คณะอัครสุลิน ซึ่งยึดหลักปฏิบัติตามอุดมการณ์
นำใจใจว่า "serviam" ซึ่งแปลว่า "ข้าพเจ้าขอรับใช้" ทั้งพระเป็นเจ้า และเพื่อน
มนุษย์²

เมื่อ 24 พฤศจิกายน 2468 คณะนักบวชอัครสุลิน รุ่นแรกมาถึงกรุงเทพฯ ประกอบด้วย
ควย มาแมร์ เทเรซ เมียร์เทนซ์ แห่งเบลเยียม มาแมร์ ราฟาแอล วรนิค และมาแมร์
มารี ซาเวียร์ เปียร์ช แห่งยูโกสลาเวีย และมาแมร์ มารี เคอแลคร์ แห่งฝรั่งเศส

¹นะเพ็งฟ้าแสง กฤษณะมระ, "แม่พิมพ์ของผม," ใน อนุสรณ์ดำสน 75 ปี,
หน้า 183.

²มีชัย กิจบุญชู (อัครสังฆราช), "ดำสนจากพระสังฆราชกรุงเทพฯ," ใน
ฉลองครบรอบ 50 ปี โรงเรียนมาแตร์เดอี (พระนคร : โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย,
2521) ไม่มีเลขหน้า.

ต่อมา มาแอมร์ มารี่ ซาเวียร์ เปียร์ช ได้รับมอบหมายให้ไปปฏิบัติหน้าที่ ณ ประเทศจีน จึงเหลือมาแอมร์ รุ่นแรกเพียง 3 ท่าน

ผู้บุกเบิกก่อตั้งโรงเรียน 7 ท่านได้แก่

มาแอมร์ มารี่ เบร์นาร์ค มังแซล	อธิการ
มาแอมร์ มารี่ ราฟาแอล อูร์นิก	อาจารย์ใหญ่
มาแอมร์ มารี่ หลุยส์	
มาแอมร์ มารี่ เทราชา	
มาแอมร์ มารี่ เกอตุร์กส์ ไชมอนด์	
มาเซอร์ เทเรซา	
มาเซอร์ มารี่ ซาญ	

ผู้ก่อตั้งซึ่งยังมีชีวิตอยู่ คือ มาแอมร์ ราฟาแอล อูร์นิก และมาแอมร์ มารี่ เกอตุร์กส์ ไชมอนด์¹

เมื่อคณะนักบวชอูร์สุลิน เริ่มเปิดสอนภาษาอังกฤษนั้น คณะฯ ยังมีได้มีโรงเรียนของตนเอง แต่ได้อาศัยโรงเรียนเรยีนาโรซารี อยู่ชั่วคราวในระยะปีแรก

ต่อมาคุณแม่อธิการท่านแรก มาแอมร์ มารี่ เบร์นาร์ค มังแซล แลเห็นการณ์ไกลที่คณะฯ จักต้องมีโรงเรียนของตนเอง เพื่อขยายกิจการให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาไทยในสมัยนั้น จึงได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากกรุงโรม และโดยความสนับสนุนของสังฆราช เรอเนแบโรส ได้จัดซื้อที่ดินซึ่งมีอาคารสี่ขาหลังหนึ่งตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินอันร่มรื่น ณ ถนนเพลินจิต มีเนื้อที่ 18 ไร่ ใน พ.ศ. 2470

ต่อจากนั้นจึงได้ลงมือปลูกอาคารเรียนไม้สัก 2 ชั้น มีห้องเรียน 12 ห้อง มีบ่อน้ำใสสะอาดเป็นสระวนำตามธรรมชาติอยู่ข้างตัวอาคาร

¹ฉลองครบรอบ 50 ปี โรงเรียนมาแอมร์เคอีย่า ไม่มีเลขหน้า.

ถนนเพลินจิตเมื่อ 50 ปีก่อน เป็นถนนที่เปลี่ยว โรงเรียนจึงประสบปัญหาหนัก
ในการชักชวนให้ผู้ปกครองส่งนักเรียนมาเรียน เมื่อเปิดเรียนในระยะ 2 ปีแรก ต้องมี
มาแค่ 2 ท่าน นิ่งรอร่างไปคอยรับส่งนักเรียนที่มุมถนนเพลินจิตทุกเช้าเย็น

พ.ศ. 2487 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ ถูกข้าศึกโจมตีทางอากาศ
โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ ถูกสะเก็ดระเบิด อาคารสองหลังเสียหาย คุณแม่ราฟาแอลอธิการ
จึงได้คิดก่อสร้าง 6 หลัง ที่ถนนแถบเคหาสน์ติดกับชายทะเล เปิดเป็นโรงเรียนให้
นักเรียนที่อพยพไปให้เรียน มีนักเรียนประจำอพยพไป 55 คน นักเรียนไปมาร้อยคนเศษ
ต้องขนอุปกรณ์การเรียน และสัมภาระต่าง ๆ ไปโดยเรือฉลอมหลายลำ เพราะทางรถไฟ
ถูกระเบิด พ.ศ. 2489 โรงเรียนอพยพกลับมาอยู่ที่ถนนเพลินจิตตามเดิม¹

การเปิดแผนกอนุบาลของโรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย

การเปิดแผนกอนุบาลของโรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย มีหลักฐานจากกอง
โรงเรียนราษฎร์ว่า "คณะนางชีอุรสุลิน เป็นผู้มาตั้งโรงเรียนเมื่อ พ.ศ. 2470 มีนักเรียน
ตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึงชั้น ม.6²

พบรูปถ่ายจากหนังสือฉลองครบรอบ 50 ปี โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ ซึ่งถ่ายเมื่อ
วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2471 อันเป็นปฐมฤกษ์ครบรอบ 2 ปี ในภาพมีเด็กนักเรียนตัวเล็ก ๆ
นั่งอยู่แถวหน้า เขาใจว่าเป็นนักเรียนชั้นอนุบาล แสดงให้เห็นแน่ชัดว่าโรงเรียนมาแตร์เดอีฯ
เปิดรับนักเรียนอนุบาล ตั้งแต่ปี 2470 ตามที่ได้อธิบายไว้ในตอนแรก³

¹ฉลองครบรอบ 50 ปี โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ, ไม่มีเลขหน้า.

²กองโรงเรียนราษฎร์, ทำเนียบโรงเรียนราษฎร์ในพระนคร และชนบท
(พระนคร : [ม.ป.ท.], 2505), หน้า 78.

³ฉลองครบรอบ 50 ปี โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ, ไม่มีเลขหน้า.

ในหนังสือฉลองครบรอบ 50 ปี โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ มีข้อความตอนหนึ่งที่ว่า
กล่าวถึงการศึกษาในระดับอนุบาลดังนี้ "โรงเรียนเปิดสอนปีแรก ๆ ใช้หลักสูตรคล้ายโรงเรียน
ในอังกฤษ มีชั้นเรียนตั้งแต่ระดับ Kindergarten ถึง Form 11¹

จากการสัมภาษณ์ มาแมร์ เอลเจลา ตัน² (มาแมร์คนหนึ่งในโรงเรียนมาแตร์
เดอีฯ) ได้รับการบอกเล่าพอเป็นสังเขปดังนี้

โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ เปิดแผนกอนุบาลในปี ค.ศ. 1927 (พ.ศ. 2470) คือ
ประมาณ 50 กว่าปีมาแล้ว บุคคลแรกที่โคชชื่อว่า นำการสอบแบบอนุบาลเขา
มาก็คือ มาแมร์ เทเรซา ชาวเบลเยียม มาแมร์เทเรซา ผู้นี้เคยทำการสอน
อยู่ที่ประเทศอังกฤษ แผนกอนุบาลของโรงเรียน รับเด็กทั่ว ๆ ไป สอนทั้ง
ภาษาอังกฤษ และภาษาไทย โดยเฉพาะวิชาภาษาอังกฤษ มาแมร์เทเรซา
จะเป็นผู้สอนเอง ปัจจุบันรับเด็กอายุ 4 - 4 $\frac{1}{2}$ ขวบ และเปลี่ยนจากอนุบาล
ชนิดที่เรียน 2 ปี (อนุบาล 1 - 2) มาเป็นรับเฉพาะอนุบาล 2 หรือที่
เรียกว่า เตรียมประถม หรือชั้นเด็กเล็ก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
องค์ปัจจุบันของประเทศไทยเรา โคชเคยทรงศึกษาชั้นอนุบาลจากโรงเรียนมาแตร์เดอีฯ
ทั้ง 2 พระองค์ ดังมีรายละเอียดดังนี้

พ.ศ. 2473 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โคทรงนำพระโอรส คือ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็น
พระเจารวงศเชอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล มาเขาเรียนชั้น Kinder-
garten ทรงศึกษาอยู่ 2 ปี จึงเสด็จไปทรงศึกษาต่อที่โรงเรียนเทพศิรินทร์
เพราะนักเรียนมีกฎระเบียบนักเรียนชาย จนกระทั่งมีอายุถึง 7 ขวบเท่านั้น.

พ.ศ. 2476 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โคทรงนำพระโอรส
พระองค์ที่ 2 คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มาเขาเรียน³

¹ฉลองครบรอบ 50 ปี โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ, ไม่มีเลขหน้า.

²มาแมร์ เอลเจลา ตัน, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2522.

³ฉลองครบรอบ 50 ปี โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ, ไม่มีเลขหน้า.

ในเรื่องที่เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ คุณแม่ มาแมร์ เจมมะ ฟีนี ไคมันท์ก็ภาพประทับใจที่ท่านจำได้ ถึงวันแรกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันเสด็จมาเข้าเรียน ดังนี้

สมเด็จพระเชษฐาธิราช ทรงถือของเล่นไว้ในพระหัตถ์ซ้าย พระหัตถ์ขวา ทรงจูง (แบมลาก) พระอนุชาธิราช ซึ่งทรงถือของเล่นไว้ในพระหัตถ์เช่นกัน แต่ทรงมีที่ท้าวคั้งขึ้นไม่อุยาก็ก้าวเดินข้ามสะพานมาสู่ชั้นเรียน พร้อมกับหันพระพักตร์กลับไปดูรถที่มาส่องอย่างอวลยอวรณ์ แต่สมเด็จพระเชษฐาธิราช ทรงแข็งแกรงกว่าในการจูงพระอนุชาธิราช มาจนพบมาแมร์ประจำชั้นผู้คอยต้อนรับอยู่¹

จากหลักฐานที่กล่าวข้างต้น ได้แสดงให้เห็นเด่นชัดว่า โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ ได้เปิดแผนกอนุบาลของโรงเรียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2470 รมักเรียนทั้งชาย และหญิง โดยใช้แนวการสอนแบบอย่างของประเทศอังกฤษ ซึ่งก็คือ แบบของเฟรเดอริค นีลเอง ทั้งนี้อาจจะเนื่องด้วย มาแมร์ เทเรซา ชาวเบลเยียม ได้เคยเป็นครูสอน ณ. ประเทศอังกฤษ จึงนำเอาวิธีสอน ตลอดจนระเบียบการจัดชั้นเรียนมาเป็นแนวการสอนของโรงเรียน และนับเป็นเกียรติประวัติของโรงเรียน ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประเทศไทยทั้งสองพระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์ ได้เคยทรงมาศึกษาเล่าเรียนในชั้นอนุบาล ณ. โรงเรียนนี้

สรุป

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง สามารถแยกออกได้ 2 ระยะ กล่าวคือ การศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนในสมัยที่การศึกษายังไม่มีการจัดระบบ และการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนในสมัยที่มีการศึกษามีระบบแล้ว

¹ ฉลองครบรอบ 50 ปี โรงเรียนมาแตร์เดอีฯ, ไม่มีเลขหน้า.

ในสมัยที่การศึกษายังไม่เป็นระบบนั้น ก็อาจจะแยกเด็กก่อนวัยเรียนออกได้เป็น 3 ประเภท ประเภทแรกได้แก่ เจ้านายที่เป็นเชื้อพระวงศ์ การศึกษาที่จัดให้แก่เจ้านาย เหล่านี้ส่วนใหญ่จะจัดในพระบรมมหาราชวัง โดยการจ้างอาลักษณ์มาสอน ทั้งอาจจะจัดตั้ง โรงเรียนสำหรับเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์โดยเฉพาะ เช่น โรงเรียนราชกุมาร และ โรงเรียนราชกุมารี ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเภทที่สองได้แก่ เด็กก่อนวัยเรียนที่มีบิดามารคามีอันจะกิน ก็อาจจะเริ่มเรียนที่บ้าน โดยมีบิดามารดาเป็นผู้สอนให้ ประเภทที่สามได้แก่ เด็กก่อนวัยเรียนที่มีบิดามารคายากจน ไม่มีเวลามาอบรม สอนลูก บิดามารดาก็จะนำไปฝากไว้ที่วัด ให้เริ่มเรียนหนังสือกับพระ ตลอดจนถึงให้พระ ทานเป็นผู้อบรมสั่งสอนด้วย

ในสมัยที่การศึกษาเริ่มมีระบบระเบียบ การศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนจะอยู่ในรูปของ "มูลศึกษา" ดังปรากฏในโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ซึ่งได้กำหนดไว้ว่าเป็น การศึกษาที่จัดให้เด็กก่อนที่จะขึ้นชั้นประถมศึกษา และโรงเรียนมูลศึกษานี้แบ่งออกเป็น กินเคอคาเตน หรือโรงเรียนบูรพบท กับโรงเรียน ก ข. นโม โรงเรียนบูรพบทนั้นมุ่ง เพื่อสอนนักเรียนให้มีความรู้ที่จะเข้าเรียนชั้นสูงขึ้นไป คือ ประถมศึกษา ในด้านการจัด อาจจะทำอยู่ภายในโรงเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา) โดยอาจจะแบ่งเป็นชั้นตามการที่ครู จะสอน หรืออาจจะตั้งเป็นโรงเรียนก็ได้ และมีได้มีการกำหนดอายุของผู้ที่จะเข้าเรียน กำหนดแต่ช่วงอายุที่จะเรียนในชั้นนี้ ภายใน 7 ขวบ โรงเรียนอีกประเภทหนึ่งคือ โรงเรียน ก ข. นโม จัดสอนตามวัด ตามบ้าน คุศิในการเรียนการสอนมี เขียน อ่าน คิดคำนวณ หรือที่เรียกว่า ไตรภาค ไม่กำหนดอายุ เมื่อจบไตรภาคแล้ว จะได้เข้าเรียนในโรงเรียน เบื้องต้น (ประถมศึกษา) ต่อไป

มูลศึกษา ได้ถูกดัดแปลงแก้ไขเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในขณะนั้น กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2452 ได้มีการกำหนดระเบียบการสอนประโยคมูล (ซึ่งแต่เดิมปล่อยให้จัดกันเอง ไม่มีหลักสูตร) จึงจำเป็นที่จะต้องให้มีหลักสูตรเป็นแนวทางในการสอนวิชาที่บังคับได้แก่ ภาษาไทย นอกจากนั้นยังมีวิชาที่ยอมให้เลือกสอนอีกด้วย หลักสูตรมูลศึกษาที่ดัดแปลงแก้ไขใหม่นี้ ได้มีการกำหนดช่วงเวลาการเรียนคือ 2 หรือ 3 ปี อายุตั้งแต่ปีที่ 7 ถึงปีที่ 9.

ในโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และพ.ศ. 2464 ถึงแม้ว่ามีระเบียบเรื่องการจัดชั้น
มูลไว้เลยก็ตาม แต่ในการจัดเรียนจริง ๆ ก็ได้จัดชั้นเรียน ก. ข, ก. กา หรือที่เรียกว่า
ชั้นเตรียมประถมสำหรับเตรียมเด็ก เพื่อที่จะเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาต่อไป ซึ่งได้เคย
กล่าวมาแล้วในตอนต้น

ในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ การศึกษาก่อนวัยเรียน นอกจากจะมีชั้น
มูล และเตรียมประถมแล้ว ยังอยู่ในรูปของ "อนุบาล" หรือที่เรียกตามภาษาอังกฤษว่า
"Kindergarten" ซึ่งใช้วิธีการสอนตามหลักการของเฟรเดอริค และมอนเตสซอรี
มีการเล่นปนเรียน และเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กก่อนที่จะขึ้นชั้นประถมศึกษา โรงเรียน
อนุบาลนี้ได้เริ่มมีขึ้นในประเทศไทย โดยโรงเรียนราษฎร์เป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งขึ้น
โรงเรียนราษฎร์ที่ได้เปิดแผนกอนุบาลได้แก่ โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย โรงเรียนราชินี
และโรงเรียนมาแตร์ เดอีวิทยาลัย ตามหลักฐานของโรงเรียนราชินีที่กล่าวว่า "เป็นโรงเรียน
แรกในประเทศไทยที่จัดตั้งแผนกอนุบาลทารกนี้ขึ้นมา" ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ค้นคว้า ตลอดจน
จนตรวจสอบหลักฐานการจัดตั้งทั้ง 3 โรงเรียน พบว่า โรงเรียนที่จัดตั้งแผนกอนุบาลเป็น
โรงเรียนแรกได้แก่ โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย (ตามหลักฐานที่กล่าวว่า มิสโคลด์ สง. น. ส. อรุณ
ไปเรียนวิชาการอนุบาลตามแบบของเฟรเดอริคในปี พ.ศ. 2450 ณ ประเทศอเมริกา และ
หลังจากเรียนสำเร็จกลับมาแล้ว ก็ได้เปิดแผนกอนุบาลขึ้นที่โรงเรียนวังหลัง คาดว่าคง
ประมาณปี พ.ศ. 2453 หรือ 2454 หลักฐานสำคัญอีกอันหนึ่ง คือ รูปถ่ายของเด็กนักเรียน
อนุบาลพร้อมกับครูอรุณ ที่ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2458) โรงเรียนที่เปิดแผนกอนุบาลเป็นแห่งที่สอง
คือ โรงเรียนราชินี ในปี พ.ศ. 2466 (หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล ผู้ซึ่งริเริ่มเปิด
แผนกอนุบาลเป็นศิษย์ของมิสโคลด์) และโรงเรียนแห่งที่สามที่เปิดแผนกอนุบาล คือ โรงเรียน
มาแตร์ เดอีวิทยาลัย พ.ศ. 2470 โดยมี มาแมร์ เทเรซา แห่งเบลเยียมเป็นผู้ริเริ่ม

เกี่ยวกับอายุของเด็กก่อนวัยเรียนในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้เป็นการยาก
ที่จะกำหนดอายุให้แน่นอนลงไปได้ เด็กส่วนใหญ่จะเริ่มเรียนเมื่ออายุมากกว่าเด็กก่อนวัย
เรียนในปัจจุบัน จะสังเกตเห็นว่าเด็กสมัยก่อน กว่าจะเริ่มเรียนก็มีอายุ 8 - 9 ขวบ แล้ว
ไม่เหมือนสมัยปัจจุบันที่พ่อแม่พาลูกอายุ 3 ขวบ มาฝากเข้าโรงเรียน เด็กก่อนวัยเรียนที่
เรียกไควว่าเรียนกันตั้งแต่ เล็กจริง ๆ ก็คงจะได้แก่เจ้านายเชื้อพระวงศ์ ซึ่งจะเริ่มเรียน

กันตั้งแต่ อายุ 3 - 4 ชั้นๆ ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้น

จากหลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่า ผู้นำประเทศ ตลอดจนบุคคลสำคัญในอดีตรองประเทศไทยมองเห็นความสำคัญของการที่จะให้การศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียน เพื่อเป็นการ เตรียมเด็กก่อนที่จะขึ้นชั้นประถมศึกษามาแล้วแต่อดีตแล้ว แนวทางการเตรียมเด็กนี้จะมุ่งที่การอ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาระดับนี้ ซึ่งได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม และให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่ควรจะเป็นในสมัยต่อ ๆ มา